

Werkgroep Vlinders

*Jaarverslag 2011
vlinders en libellen*

Samenvatting

Werkgroep Vlinders van het Hoekschewaards Landschap bestaat uit ca. 17 leden.

De werkgroep verzamelt gegevens betreffende het voorkomen van dagvlinders, nachtvlinders en libellen en probeert zo een beeld te krijgen van de ontwikkelingen van deze insecten in de Hoeksche Waard e.o.

De verzamelde gegevens worden, naast gebruik voor eigen rapportage en interpretatie, ook doorgezonden aan landelijke overkoepelende instanties zoals De Vlinderstichting te Wageningen, Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, Werkgroep Vlinderfaunistiek en/of EIS Nederland in Leiden.

Ten behoeve van de Ver. Natuurmonumenten werden inventarisaties uitgevoerd op Tiengemeten en (buiten de Hoeksche Waard) op de Dintelse Gorzen (N.Br.). De resultaten daarvan zijn apart gerapporteerd aan Natuurmonumenten (rapport ook in de HWL-bibliotheek onder nr. 3.2.4 / 019.11).

Evenzo worden al jarenlang diverse terreinen binnen de Hoeksche Waard van Staatsbosbeheer bezocht waaronder de Oeverlanden Hollands Diep (Esscheplaat), het Oudeland van Strijen e.a.

Hiervan werd een apart rapport opgesteld en uitgebracht aan Staatsbosbeheer (rapport ook in de HWL-bibliotheek onder nr. 3.2.3 / 014.11) en verder worden de verzamelde gegevens mede gebruikt voor de algehele beeldvorming binnen de Hoeksche Waard.

Zo mogelijk werd ook speciale aandacht besteed aan gebieden in de Hoeksche Waard die in eigendom c.q. beheer zijn van het HWL. Een leuke ontwikkeling is hierbij te constateren bij het HWL-terreintje aan de Hoekse weg te Oudendijk. Opnieuw dit jaar enkele nieuwe soorten en zeker t.o.v. de start in 2009 een aanzienlijke toename van de aantallen exemplaren

Met enkele excursies buiten de Hoeksche Waard hebben we getracht onze horizon iets te verbreden. Zo werd een bezoek gebracht aan 't-Merkske (N.Br.) bij Castelnau, de Avelingen bij Gorinchem, Voornes Duin bij Rockanje, de Schotsman (Zld) op Nrd-Beveland en Huis ter Heide bij Kaatsheuvel.

Voor het inventariseren van nachtvlinders werd in de loop van het jaar op verschillende locaties in de Hoeksche Waard een nachtinventarisatie (vangst van nachtvlinders met behulp van licht en/of geurstoffen) gehouden. De landelijke Nationale NachtvlinderNacht (2/9) die bij ons in de tuin van Klein Profijt werd gehouden trok ca. 25 belangstellenden. Resultaat was ca. 31 soorten macro-nachtvlinders.

Landelijke ontwikkelingen zijn uiteraard ook onverminderd van kracht voor de Hoeksche Waard. Te denken valt aan de extremen die het weer in 2011 liet zien en in het algemeen aan de klimaatopwarming.

Wel of niet daardoor beïnvloed maar dit jaar werd voor het eerst in de Hoeksche Waard een Kleine parelmoervlinder waargenomen. Een andere gunstige ontwikkeling was de toename van het aantal Landkaartjes. Ook de Kleine vos had een bijzonder goed jaar en werd de meest getelde vlinder van 2011. Helaas ook negatieve ontwikkelingen. De Argusvlinder viel verder terug naar zijn op één na laagste niveau ooit terwijl ook het Oranje zandoogje op bijna alle locaties een verontrustende achteruitgang liet zien en terugviel naar minder dan 6% van de jaren negentig.

Bij de libellen is positiever nieuws te melden. De Rivierrombout, makkelijk waar te nemen aan de Oude Maasoever bij Kuipersveer krijgt zo langzamerhand landelijke bekendheid terwijl ook Vroege glazenmaker en Glassnijder zich goed ontwikkelen. Alle drie soorten staan nu nog op de Rode Lijst maar verwacht mag worden dat dat in de nabije toekomst met een nieuwe uitgave komt te vervallen. Opvallend is ook de toename van de Azuurwaterjuffer en de Grote roodoogjuffer. Beide soorten waren vroeger uiterst schaars in de Hoeksche Waard.

Voor het komende jaar verwachten wij een voortzetting van de lopende activiteiten waarbij mogelijk de thans afgesloten werkzaamheden aan het Vlietproject in het westelijk gedeelte van de Hoeksche Waard in onze aandacht kunnen worden betrokken.

Het waarnemen en bestuderen van vlinders en libellen blijft hiermee een boeiende hobby!

Maart 2012

Activiteiten in 2011

Werkgroepavonden

In de loop van 2011 werden vier werkgroepavonden georganiseerd (15/2, 15/3, 3/11 en 8/12), alle in Klein Profijt te Oud-Beijerland.

Doel is de uitwisseling van ervaringen, het houden van (korte) presentaties en het voorbereiden en plannen van activiteiten voor het buitenseizoen.

Excursies

17/4, Esscheplaat (SBB)

Onder gunstige omstandigheden met zeven personen op zoek naar de voorjaarsvlinders. En met succes! Tien soorten dagvlinders waaronder uiteraard het Oranjetipje (zowel man als vrouw maar ook eitjes). Daarnaast ook een Citroenvlinder en een exemplaar van het Landkaartje. Zelfs een eerste Glassnijder kon worden genoteerd.

7/5, Esscheplaat (SBB)

Mooi weer en zeven deelnemers. Negen soorten dagvlinders. Opnieuw het Oranjetipje. Op Bittere veldkers werd eiafzet geconstateerd terwijl op Look zonder look een rups werd gevonden. Ook konden drie Argusvlinders worden genoteerd. In het licht van latere ontwikkelingen een goede waarneming! Ook werden in totaal 10 Hooibeestjes waargenomen. Inmiddels ook al zeven soorten libellen waaronder in totaal 50 Glassnijders maar ook Vroege glazenmaker, Platbuik en Gewone oeverlibel naast juffertjes als Lantaarntje, Vuurjuffer en Variabele waterjuffer.

15/5, 't-Merkske N.Br. (SBB)

Vijf deelnemers aan deze excursie naar een buitengewoon fraai gebied. Helaas wat mindere (weers)omstandigheden. Resultaat was 4 soorten dagvlinders waaronder diverse Bont dikkopjes. Wel nog enkele interessante nachtvlinderwaarnemingen: rupsen van de Lente-orvlinder, Vroege spanner en Gewone spikkelspanner. Verder nog bijv. Kleine herculesspanner en Gestippelde oogspanner. Ook veel libellen als Weide- en Bosbeekjuffer, Watersnuffel, Azuurwaterjuffer en Smaragdlibel. Dat gekoppeld aan een prachtige plantenrijkdom (plus de roep van een Kwartel) levert een zeer geslaagde excursie.

4/6, Avelingen (SBB)

Een warme en zonnige excursie met slechts drie deelnemers. Doelsoort was uiteraard de Bruine korenbout wat uiteindelijk na lang zoeken toch nog goed lukte (15 exempl.). Kennelijk was de vliegtijd enigszins naar voren verschoven. Ook het (onderhand) maaien van de betreffende vindplaats zat een beetje tegen. In de omliggende weilanden nog prachtig zicht op 10 andere soorten libellen als Vroege glazenmaker (20 x), Grote keizerlibel, Glassnijder en (bewaakt) eiafzettende Gewone oeverlibel naast diverse soorten juffertjes. Misschien niet helemaal verwacht waren de vier Bosbesbruintjes ter plaatse!

10/7, Voornes Duin (NM)

In plaats van het geplande bezoek aan Lentevreugd in Wassenaar leek deze locatie meer voor ons te bieden. Vier deelnemers bij prima weer. Maar liefst 14 soorten dagvlinders waaronder Groot dikkopje, Kleine parelmoervlinder en Koevinkje. Heel leuk was de waarneming van het eiafzettende Landkaartje. Fraaie foto's van "torentjes" waren het resultaat. Bijzonder was ook de vondst van de groene vorm van de Rode dennenspanner. De libellen waren niet talrijk. Kleurrijk was wel de Tangpantserjuffer die bezet was met tientallen felrode mijten. Waarschijnlijk voor het beest een minder kleurrijke toekomst.

24/7, Trekdamsebos (SBB)

De geplande publieksexcursie viel letterlijk in het stromende (regen)water. Alleen de pers gaf (even) acte de présence.

6/8, Schotsman Zld (SBB)

Jammer genoeg slechts drie deelnemers bij overigens prima weer. Tien soorten dagvlinders waaronder naar verhouding meer Oranje zandoogjes dan Bruine zandoogjes (anders dan bij ons!) en bij verrassing twee Heivlinders waarvan er één perse op het stukje grond tussen onze schoenen eitjes moest afzetten. Verrassend waren ook woest vliegende grote vlinders (diverse exemplaren) die pas later als Hageheld konden worden gedetermineerd. Verder ook nog veel Sint-Jansvlinders en circa zeven soorten libellen. Helaas niet de Tengere grasjuffer die bij het “voorlopen” nog wel werd gezien. Overigens was toen ook de Blauwvleugelsprinkhaan aanwezig die nu verstek liet gaan. Het zit niet altijd mee! Overigens wel een gebied dat waard is nogmaals te bezoeken.

11/9, Huis ter Heide (NM)

Een prachtige (gedeeltelijk) nieuwe natuurontwikkeling met fraaie waterpartij. Vier deelnemers bij redelijk gunstig weer. Zeven soorten dagvlinders waar speciaal de waarneming van tenminste vijf verse Kleine parelmoervlinders opvallend was. Opvallend ook de fraaie rups van de Zuringuil. Flinke aantallen Watersnuffels waren te verwachten maar dat er slechts één Zwarte heidelibel kon worden gescoord viel wat tegen. Verder naast nog vijf andere soorten libellen toch altijd indrukwekkend de Bruine glazenmaker te zien.

Nachtinventarisaties

Regelmatig wordt op verschillende locaties ook naar nachtvlinders gekeken. Enerzijds door middel van licht op een gespannen laken anderzijds door middel van een geurend smeermiddel op boomstammen. De resultaten variëren met de plaats, het weer (temperatuur, vochtigheid, wind, maanstand, bewolking etc.) en het moment in het jaar. Niet onvermeld mag blijven dat met name Kees van den Berg deze activiteit uitgebreid fotografeert en daarmee determinatie achteraf en/of bewijsmateriaal voor later mogelijk maakt. Waarvoor veel dank!

Onderstaand een samenvatting met vermelding van aansprekende of gewoon leuke “vangsten”.

8/4, Oud-Beijerland, tuin Klein Profijt (4 deelnemers)

5 soorten: Nunvlinder, Tweestreepvoorjaarsuil, Kleine voorjaarsuil, Variabele voorjaarsuil, Springzaadbandspanner

29/4, 's-Gravendeel, Het Groene Veld (5 deelnemers)

27 soorten + 4 microsoorten: o.a. Herculesje, Dromedaris, Kameeltje, Geel beertje, Kleine beer, Witte tijger

27/5, Piershil, Heemtuin (4 deelnemers)

24 soorten + 10 microsoorten: w.o. Melkwitte zomervlinder

1/7, Zuid-Beijerland, Borrekeen (2 deelnemers)

45 soorten + 9 microsoorten: o.a. Vuursteenvlinder, Berkeneenstaart, Zomervlinder, Aardappelstengelboorder

29/7, Numansdorp, tuin NLC (4 deelnemers)

28 soorten + 7 microsoorten: o.a. Rietvink, Hennepnetelspanner

2/9, Nationale NachtvlinderNacht, Oud-Beijerland, tuin Klein Profijt (ca. 25 deelnemers)
31 soorten + 5 microsoorten + ca. 10 Hoornaars(!): o.a. Puntige zoomspanner, Piramidevlinder, Essengouduil

23/9, Oud-Beijerland, tuin Klein Profijt (3 deelnemers)
9 soorten + 2 microsoorten: o.a. Zwartstipvlinder

Monitoring

Monitoren is het onder afgesproken condities (temperatuur, neerslag, wind) regelmatig lopen van dezelfde vastgelegde route waarbij op een voorgeschreven wijze waarnemingen (van vlinders c.q. libellen) worden gedaan en genoteerd. Bij vergelijking van deze ervaringen met die van anderen elders kunnen meer algemeen geldende conclusies worden getrokken.

De Vlinderstichting

De Vlinderstichting heeft zowel voor dagvlinders als libellen een landelijk netwerk van monitoringroutes uitgezet. Door de loop van de jaren gaan die steeds meer hun vruchten afwerpen. Binnen de Hoeksche Waard hebben wij één officiële vlinderroute (algemeen) en twee (in elkaars verlengde gelegen) routes voor libellen in het algemeen. Sinds 2010 loopt er ook een “soortgerichte” route (namelijk speciaal gericht op de Glassnijder) op de Esscheplaat.

Vlinderroute (Hoofdteller: Henk Bunjes)

Deze route loopt langs de Boezem en door de aanliggende griend in Oud-Beijerland en bestaat uit ca. 20 secties van 50 meter. Dit jaar voor de 22ste keer. Wanneer de omstandigheden het toelaten wordt de route wekelijks gelopen. Tussen 8 april en 29 september werd de route dit jaar 17 keer gelopen. Dat is evenveel als vorig jaar. Daarbij werden in 2011 slechts 10 soorten waargenomen tegen 15 soorten in 2010. In het verleden kwamen meer jaren voor met zo’n slechte score en de 15 soorten van vorig jaar was wel erg goed (voor ons doen) maar het geeft toch te denken. De ten opzichte van vorig jaar ontbrekende soorten waren: Kleine vuurvlinder, Icarusblauwtje, Dagpauwoog, Hooibeestje en Oranje zandoogje. In beide jaren werd wél het Bruin blauwtje gezien op de route!

Libellenroutes (Hoofdteller: Henk Bunjes)

De routes lopen langs het fietspad (Zalmpad) aan de voet van de dijk langs de Oude Maas bij Klein Profijt en zijn bedoeld een algemeen beeld te verkrijgen van de aanwezige libellen. Was het resultaat vorig jaar al mager met 8 soorten, dit jaar werden slechts 7 soorten libellen gezien en dan nog in heel kleine aantallen. Het water lijkt toch niet erg geschikt om een representatief beeld te krijgen van de plaatselijke libellenstand. Zeker niet als we dat vergelijken met onze ervaringen elders in de omgeving. Mogelijk dat een nieuwe locatie dient te worden gezocht.

Zoals vorig jaar gemeld werd op de Esscheplaat in samenwerking met De Vlinderstichting een “soortgerichte” monitoringroute uitgezette met in dit geval het doel speciaal de Glassnijder in zijn vliegtijd te tellen (5 secties van 100 meter).

Glassnijderroute (Hoofdteller: Kees van den Berg)

In 2010 werd de route vier keer gelopen tussen 18 mei en 9 juni met een totaalresultaat van 38 exemplaren (grootste aantal op 2 juni = 26).

In 2011 werd de route zes keer gelopen tussen 2 mei en 14 juni met een totaalresultaat van 80 exemplaren (grootste aantal op 2 mei = 28).

De twee jaren laten dus al heel verschillende resultaten zien:

1. De populatie is duidelijk vooruit gegaan
2. In 2011 lag de vliegtijd aanzienlijk eerder dan in 2010. De top wordt in 2011 een maand vroeger bereikt dan in 2010. Het begin van de vliegtijd werd in 2011 waarschijnlijk nog gemist (tijdens de excursie van 17/4 werd reeds een Glassnijder genoteerd).

Ook voor de regionale terreineigenaren / -beheerders (SBB, NM) worden op regelmatige basis monitoringroutes gelopen zij het dat de regels hiervoor minder streng zijn geformuleerd en de activiteit meer het karakter heeft van plaatselijke inventarisaties enkele malen per jaar. Toch hopen wij op deze wijze de ontwikkelingen in het veld goed in beeld te houden.

Staatsbosbeheer (SBB)

De gebieden die wij voor Staatsbosbeheer regelmatig bezoeken en “monitoren” zijn in de eerste plaats de Oeverlanden Hollands Diep en het Oudeland van Strijen met verschillende uitgezette routes. Daarnaast loopt ook een route in de Oeverlanden Binnenbedijkte Maas en langs De Drom. De resultaten van deze inventarisaties werden in een apart verslag uitgebracht aan Staatsbosbeheer. Het rapport is ook opgenomen in de bibliotheek van Klein Profijt onder nummer 3.2.3 / 014.11.

Enkele highlights:

Route M1 loopt over het open gebied van de Esscheplaat (Hoofdteller: Kees van den Berg). In 2011 13 dagvlindersoorten (2010: 11). Helemaal nieuw voor deze route was daarbij de Citroenvlinder en het Bont zandoogje. Verrassend was ook de waarneming van maar liefst vier Landkaartjes, een vlinder die verloren leek te gaan voor de Hoeksche Waard. Aan libellen werd het tot nu toe maximale aantal van 16 soorten waargenomen (2010: 14). Daaronder een groot aandeel voor de Glassnijder (zie hiervoor) en de Vroege glazenmaker. Helemaal nieuw voor deze route waren de Azuurwaterjuffer en de Kleine roodoogjuffer.

Route M2 loopt door het oostelijke bosgedeelte van de Esscheplaat (Hoofdteller: Kees van den Berg). Het aantal dagvlindersoorten op route M2 bleef gelijk aan vorig jaar, namelijk 8. Het Bont zandoogje is hier nog steeds de uitblinker terwijl het Bruin zandoogje dit jaar voor het eerst (ook) op deze route werd waargenomen. Het aantal libellensoorten nam weer toe. Nu tot 14 soorten (2010 = 12). Nieuw waren hier de Vroege glazenmaker en de Viervlek. Buiten de aparte Glassnijderroute nog eens 27 exemplaren. Deze libel had dus een erg goed jaar. Interessant is het hier te vermelden dat tijdens het lopen van deze route enkele grote nesten van de Eikenprocessierups werden ontdekt (een niet zo welkome nieuwkomer!) maar ook een paartje Hoornaarvlinders (echte, vrij zeldzame vlinders die erg op Hoornaars lijken) waarvan de rupsen kennelijk een groepje grote populieren hebben gekoloniseerd.

Route M3 loopt vanaf de parkeerplaats op de Buitendijk met een flinke lus door een gedeelte van de voormalige APL-polder (Hoofdteller: Kees van den Berg). Hier zal dus speciaal de vegetatieontwikkeling een rol spelen.

Bij de dagvlinders een score 11 soorten in 2011 (2010 = 10). Opnieuw een marginale rol voor het Icarusblauwtje dat de eerste jaren zo prominent aanwezig was. In lijn met de landelijke ontwikkeling was de Argusvlinder geheel afwezig. Dat gaat er somber uitzien voor deze vlinder. De Kleine vos vertoonde juist een flinke opleving.

Deze route is niet bij uitstek voor libellen. Toch werden er 9 soorten geteld tegen 7 in 2010. Helemaal nieuw waren hier de Bruine glazenmaker en de Vroege glazenmaker.

Route M4 loopt in het Oudeland van Strijen van de parkeerplaats aan de Hoekse Weg langs de Keen naar de vogelkijkhut (Hoofdteller: Wilma Kapoen). Met 12 soorten waargenomen dagvlinders (vorig jaar 9) is dit een iets bovengemiddeld resultaat. Daarbij werden Bruin blauwtje en het Bont zandoogje voor het eerst op de route gezien. Ook hier scoort de Kleine vos dit jaar erg goed terwijl de Argusvlinder met slechts één melding de achteruitgang van deze soort markeert.

Bij de libellen dit jaar 11 soorten (tegen 13 vorig jaar). Opvallend hier de aanwezigheid van de Azuurwaterjuffer als nieuwe soort, overigens naast een matige score van de Variabele waterjuffer. Helaas ontbraken dit jaar de Glassnijder en de Grote keizerlibel.

Route M5 is een vier kilometer lange route dwars door het hart van het Oudeland van Strijen, ondermeer via de Vlaamse Weg (Hoofdteller: Wilma Kapoen). Het aantal soorten dagvlinders bleef

ten opzichte van vorig jaar opnieuw gelijk, namelijk 15. Ook hier de Kleine vos die in positief opzicht opvalt terwijl het Boomblauwtje voor het eerst op de route werd gezien. Hier toch nog één Distelvlinder, maar ook slechts één Argusvlinder, wat een aanzienlijke terugval is. Deze route staat ook bekend om zijn grote aantallen Gewone oeverlibellen. Dit jaar met 175 stuks weer geheel terug. Met 10 soorten libellen (tegen 8 vorig jaar) is ook dat weer een redelijk gemiddelde. Opvallend daarbij is wel de vrijwel volledige afwezigheid van heidelibellen.

Route M6 loopt rond een plas in graslandgebied van de Oeverlanden Binnenbedijkte Maas (Hoofdteller: Wilma Kapoen). Nu het gehele jaar door ter plaatse vee wordt geweid is het voor ons doel minder aantrekkelijk geworden. Drie bezoeken leverden slechts 3 soorten vlinders op en 5 soorten libellen (waaronder als nieuw de Glassnijder en de Houtpantserjuffer). De route wordt thans heroverwogen.

Route M7 loopt in de buurt van Nieuw-Beijerland in het ten dele moeilijk begaanbare gebied langs De Drom (Hoofdteller: Marion Zondervan). In totaal werden in 2011 6 dagvlindersoorten geteld (vorig jaar 5) waarbij speciaal de Kleine vos positief opvalt. Ook hier een prima score voor de Gewone oeverlibel. Dit jaar overigens 5 soorten libellen (tegen 6 vorig jaar).

Natuurmonumenten (NM)

Op verzoek van Natuurmonumenten volgen wij al een aantal jaren de ontwikkelingen van vlinders en libellen op zowel Tiengemeten als de Dintelse Gorzen (in Noord Brabant). Het betreft hier beide gebieden die in een ontwikkelingsfase zijn. In overleg met Natuurmonumenten zijn op Tiengemeten een aantal (monitoring)routes uitgezet. Hierbij ligt de nadruk op het gedeelte Weemoed. In de praktijk blijkt dat vooralsnog ook het meest interessante gebied te zijn van Tiengemeten voor wat vlinders en libellen betreft. De resultaten van de uitgevoerde inventarisaties werden in een apart verslag uitgebracht aan Natuurmonumenten. Het rapport is ook opgenomen in de bibliotheek van Klein Profijt onder nummer 3.2.4 / 019.11.

Tiengemeten

Route M9 op Weemoed bevat vier secties en belicht zo diverse aspecten van dit gebied: een graspad, bloemrijke dijkhelling, dijkpad, hooiland en akkerrand (Hoofdtellers: Rita van den Bos & Marion Zondervan). In het waargenomen aantal soorten dagvlinders zit een stijgende lijn. In 2011 werden op de route 14 soorten dagvlinders gescoord tegen 13 in 2010. Helemaal nieuw dit jaar was op de route het Bont zandoogje dat ook landelijk een grote vooruitgang boekt en overigens ook op Tiengemeten elders al eerder werd gemeld. Door de jaren heen werden nu in totaal op de route 16 soorten dagvlinders waargenomen. Dit jaar waren het Bruin blauwtje (Rode Lijstsoort), Icarusblauwtje, Kleine vos, Hooibeestje en Bruin zandoogje bovengemiddeld aanwezig terwijl juist het Oranje zandoogje het ernstig liet afweten.

Ook bij de libellen was een nieuwe soort te melden namelijk de Houtpantserjuffer. Wat totaal aantal waargenomen soorten betreft bleef de teller op 10 staan. Enkele nieuwe soorten van vorig jaar (Glassnijder en Vuurlibel) konden helaas niet worden herhaald. Wel was opnieuw de Vroege glazenmaker (Rode Lijstsoort) van de partij.

In Weelde zijn vanaf het begin twee routes uitgezet (M10 en M11).

Route M10 (Hoofdtellers: Rita van den Bos & Marion Zondervan) midden in Weelde direct langs een kreek was door de verhoogde waterstand nauwelijks te belopen. Ondanks een verdere ontwikkeling van de plantengroei werden tijdens het lopen van de route dit jaar geen vlinders waargenomen wat toch een indicatie moet zijn voor de schaarste aan dagvlinders ter plaatse. Ook het aantal waargenomen libellensoorten was marginaal. Slechts twee soorten tegen vorig jaar nog vier.

Route M11 (Hoofdteller: Henk Bunjes) ligt in de directe omgeving van de voormalige aardappelschuur waarbij een iets gevarieerde begroeiing en een boompartij aanwezig zijn. Het

resultaat was dit jaar evenwel hier ook niet erg bemoedigend. Slechts vijf soorten dagvlinders tegen nog acht vorig jaar terwijl ook de aantallen exemplaren nogal achter bleven. Bij de libellen konden vijf soorten worden genoteerd. In elk geval twee meer dan vorig jaar maar in 2009 waren het al zes. Van echte vooruitgang is dus nog geen sprake alhoewel de waterkwaliteit op het eerste gezicht iets lijkt te verbeteren en er zich begroeiing begint te ontwikkelen aan de oevers.

In het gedeelte Wildernis werden ook twee routes uitgezet.

Route M12 (Hoofdteller: Henk Bunjes) ligt tegen het begin van de Blanke Slikken en heeft bij wat hogere waterstand een stel aantrekkelijke plasjes. Toch valt ook hier het aantal soorten tegen. Aan dagvlinders werden vijf soorten geteld met als lichtpuntje als nieuwe soort het Bruin blauwtje (Rode Lijstsoort) tegen acht soorten verleden jaar. Bij voorbeeld: Hooibeestje en Bruin zandoogje ontbraken ter plaatse. Slechts drie soorten libellen werden gezien (tegen vier in 2010).

Route M13 (Hoofdteller: Henk Bunjes) loopt door het open veld van Wildernis nabij de Sluiswachterswoning. Vorig jaar (toen de route voor het eerst werd gelopen) waren de resultaten daar zeer teleurstellend. Ten opzichte daarvan is er een verbetering te melden. Er werden zeven soorten dagvlinders waargenomen waar onder het Bruin blauwtje (Rode Lijstsoort) tegen vier soorten vorig jaar. Het aantal libellen steeg van één soort in 2010 naar drie in 2011. Helaas van elke soort slechts één exemplaar!

Dintelse Gorzen

Op de Dintelse Gorzen zijn geen speciale routes uitgezet maar wordt door middel van wandelingen door het gehele gebied getracht een zo goed mogelijk beeld te verkrijgen. In totaal werden er 6 bezoeken gebracht aan het terrein, redelijk verspreid over het gehele jaar.

In het aan Natuurmonumenten uitgebrachte verslag zijn onze waarnemingen zowel op datum als per kilometerhok gerapporteerd.

Evenals het weer in 2011 (en mogelijk daarmee samenhangend) waren de resultaten bij de dagvlinders enigszins tegenvallend. Het Bruin blauwtje ontbrak geheel (de laatste jaren nam het aantal al af). De exacte oorzaak is moeilijk te zeggen maar door de loop van de jaren komt er wel meer begroeiing ten koste van het open landschap. Een opvallende achteruitgang is ook te zien bij het Oranje zandoogje (overigens iets minder sterk dan op Tiengemeten). Mogelijk dat hier het droge voorjaar een rol speelde. Plezierig is het wel te constateren dat het Groot dikkopje (eveneens Rode Lijst) zich prima handhaaft. De bekende "schoenlappers" als Kleine vos, Dagpauwoog, Atalanta en Gehakelde aurelia (alle met brandnetel als waardplant) voelen zich kennelijk op de Dintelse Gorzen niet erg thuis. Zo ze al gezien worden blijven het door de jaren erg kleine aantallen.

In totaal werden in 2011 14 soorten dagvlinders gezien tegen 11 in 2010.

Wat betreft de libellen was het resultaat van 13 waargenomen soorten, alhoewel 2 soorten meer dan in 2010, ook nog al tegenvallend. Mogelijk dat ook hier de matige zomer een rol speelde. Reeds vroeg werd gezocht naar de Bruine winterjuffer (door ons hier in 2008 "ontdekt") maar helaas zonder resultaat. Enkele wel opvallende waarnemingen in 2011 waren de Glassnijder (Rode Lijstsoort) en een flink aantal Tengere grasjuffers (waaronder ook voortplanting). Vergeleken met de nu door de jaren heen in totaal 27 waargenomen soorten is er nog wel wat te verbeteren.

Zoals bekend vormen de nachtvlinders op de Dintelse Gorzen voor ons incidentele "bijvangst" voor zover het dagactieve soorten zijn of omdat ze bij verrassing worden opgejaagd. Eén soort is daarbij de laatste jaren prominent aanwezig, namelijk de Sint-Jansvlinder. Deze fraaie vlinder met een merkwaardige voorkeur voor orchideeën als nectar- en rustplant komen wij in toenemende mate tegen. Zagen wij in 2006 het eerste (en toen enige) exemplaar, in 2010 waren het er al in totaal 122 en in dit verslagjaar liep de teller op tot maar liefst 157 exemplaren. Daarnaast zijn Dwerghuismoeder, Gamma-uil en Sint-Jacobsvlinder eigenlijk ook altijd wel van de partij.

Hoekschewaards Landschap (HWL)

Het Hoekschewaards Landschap beheert een flink aantal gebieden die soms ook nog in eigen bezit zijn. Het is voor ons daarom uiteraard extra interessant te meten hoe dit beheer eventueel uitwerking heeft op de entomo-fauna. Bij de soortbesprekingen worden alle waargenomen soorten apart besproken. Hier willen we enkele gebiedjes apart belichten, zo mogelijk in vergelijking met vorig jaar. Het betreft hier geen directe monitoring maar de verzamelde resultaten van geregelde bezoeken door soms verschillende HWL-leden.

Oud-Beijerland, De Staart, RD 089-427

Ondanks een verminderd aantal bezoeken t.o.v. voorgaande jaren (leidend tot gemiddeld lagere aantallen) konden nieuwe soorten worden genoteerd. Bij de dagvlinders de Koninginnenpage (op doortrek) en bij de libellen een eerste waarneming ter plaatse van de Rivierrombout. Die laatste waarneming illustreert overigens meer het voortgaande oprukken van deze interessante libel.

Dagvlinders	2011	2010	2009	Libellen	2011	2010	2009
Zwartspriddikkopje	17	28	13	Houtpantserjuffer			1
Koninginnenpage	2			Lantaartje		2	44
Oranjetipje		1		Variabele waterjuffer	1	1	
Groot koolwitje		1		Paardenbijter			6
Klein koolwitje	61	44	27	Grote keizerlibel	2	16	5
Klein geaderd witje	48	9	20	Platbuik			1
Oranje luzernevlinder			4	Gewone oeverlibel	5	13	10
Kleine vuurvlinder		2		Bruinrode heidelibel		1	2
Boomblauwtje		2	1	Rivierrombout	1		
Bruin blauwtje	12	8	2				
Icarusblauwtje	41	57	18				
Atalanta	19	36	27				
Distelvlinder		6	256				
Dagpauwoog	4	15	6				
Kleine vos	70+15r	56	82				
Gehakelde aurelia		7	3				
Bont zandoogje	1	4	7				
Argusvlinder			1				
Hooibeestje	7	6	4				
Oranje zandoogje	4	16					
Bruin zandoogje	59	151	74				
Totaal soorten	13	18	16		4	5	7

Oudendijk, Hoekse weg, RD 093-420 (zie tekst volgende pagina)

Dagvlinders	2011	2010	2009	Libellen	2011	2010	2009
Zwartspriddikkopje	4	10		Houtpantserjuffer	1		1
Oranjetipje		1		Lantaartje	38	249	69
Groot koolwitje	3	5		Tengere grasjuffer		1	
Klein koolwitje	33	14	17	Azuurwaterjuffer			2
Klein geaderd witje	5	21	2	Variabele waterjuffer	1		
Kleine vuurvlinder			3	Grote roodoogjuffer	2		
Boomblauwtje	1			Kleine roodoogjuffer		15	57
Bruin blauwtje	8		2	Bruine glazenmaker		1	
Icarusblauwtje	19	27	10	Vroege glazenmaker		1	
Atalanta	1	6	1	Paardenbijter	1	1	
Distelvlinder			15	Grote keizerlibel		2	
Dagpauwoog	3	8		Platbuik	12	6	15
Kleine vos	19	22	4	Viervlek	1		
Gehakelde aurelia		1		Gewone oeverlibel	5	13	29
Bont zandoogje	6	1	7	Bloedrode heidelibel	12	68	14
Argusvlinder	2	4	21	Steenrode heidelibel	1		
Hooibeestje	2	2					
Oranje zandoogje	1	19	5				
Bruin zandoogje	67	34	4				
Totaal soorten	15	15	12		10	10	7

Het is leuk te zien dat een flink aantal dagvlinders ter plaatse is waar te nemen. Nieuw was dit jaar het Boomblauwtje zodat in totaal over drie jaar thans 19 soorten zijn gezien. Zoals op meer plaatsen is het Oranje zandoogje ver teruggefallen. Het plasje verdient speciale aandacht. Een goede oeverbegroeiing met toch ook zicht op het open te houden water. De libellenpopulatie fluctueert thans nog al. In totaal werden tot nu toe 16 soorten gezien.

Oudeland van Strijen, bosje Bovenweg, RD 096-417

Duidelijk is te zien dat door het mindere aantal bezoeken (na het vertrek van Frans Boom) de waargenomen aantallen uiteraard dalen. Bij de dagvlinders vermindert het aantal soorten nauwelijks. Wel konden twee nieuwe soorten worden toegevoegd (Bruin blauwtje en Landkaartje) waardoor over drie jaar genomen de stand op 20 soorten komt. Het Oranje zandoogje liet in 2011 verstek gaan. De libellen lijden duidelijk onder te weinig aandacht. Slechts zeven soorten, waarbij de Steenrode heidelibel nieuw is. Over drie jaar genomen staat de teller op 17 soorten.

Dagvlinders	2011	2010	2009	Libellen	2011	2010	2009
Zwartsprietdikkopje	4	37	30	Houtpantserjuffer	7	183	59
Oranjetipje	1	2	2	Lantaarntje	11	236	104
Groot koolwitje		42	23	Vuurjuffer			2
Klein koolwitje	26	127	41	Variabele waterjuffer		1	1
Klein geaderd witje	21	107	164	Grote roodoogjuffer		6	
Kleine vuurvinder	2	60	26	Kleine roodoogjuffer	4	52	13
Boomblauwtje	2	11	7	Blauwe glazenmaker			2
Bruin blauwtje	4			Vroege glazenmaker		1	4
Icarusblauwtje	2	27	13	Paardenbijter	6	87	95
Atalanta	1	53	23	Grote keizerlibel		2	
Distelvlinder			83	Glassnijder	3		7
Dagpauwoog	5	79	13	Platbuik		7	14
Kleine vos	2	143	73	Viervlek		5	
Gehakelde aurelia	1	53	20	Gewone oeverlibel	3	97	45
Landkaartje	2			Bloedrode heidelibel		60	45
Bont zandoogje	37	230	201	Bruinrode heidelibel		19	2
Argusvlinder		39	82	Steenrode heidelibel	1		
Hooibeestje	3	15	1				
Oranje zandoogje		7	3				
Bruin zandoogje	90	450	366				
Totaal soorten	16	17	18		7	13	13

's-Gravendeel, Het Groene Veld, RD 100-420

De ontwikkelingen zijn hier teleurstellend. Verruiging en dubieuze waterkwaliteit gekoppeld aan een moeilijke betreedbaarheid zorgen voor weinig waarnemingen wat een afspiegeling zou kunnen zijn van een teruglopende biodiversiteit. Aangepast beheer lijkt noodzakelijk.

Dagvlinders	2011	2010	2009	Libellen	2011	2010	2009
Zwartsprietdikkopje			2	Houtpantserjuffer			11
Groot koolwitje	1	1	5	Lantaarntje	1	1	8
Klein koolwitje	5	11	21	Vuurjuffer	1		
Klein geaderd witje	9	3	40	Azuurwaterjuffer			2
Boomblauwtje	3	2	6	Variabele waterjuffer	1	1	1
Atalanta		2	2	Platbuik	1		1
Distelvlinder			3	Viervlek		1	
Dagpauwoog	1			Bloedrode heidelibel			1
Kleine vos			1				
Gehakelde aurelia			2				
Bont zandoogje	13	10	22				
Argusvlinder			1				
Oranje zandoogje			2				
Bruin zandoogje		1	4				
Totaal soorten	6	7	13		4	3	6

Bijlage 1 Ledenlijst Werkgroep Vlinders (2011) met vermelding van waarnemerscode

Jordy van der Beek	JvdB	Els van Gelder	EvG	Marjan Reitsema	MR
Kees van den Berg	KvdB	Katja Hora	KH	Riet & Ben Sonneveld	BRS
Marianne Bianchi	MBi	Wilma Kapoen	WK	Marjan Reitsema	MR
Peter Boelaars	PB	Marjon Kunst	MKu	Janus Verkerk	JV
Rita van den Bos	RvdB	Cees Mesker	CM	Marion Zondervan	MZ
Henk Bunjes	HB	Cees van Oostende	CO		

Wij betreuren het plotseling ontvallen van Huub van den Hoogenhoff. Weliswaar een lid op enige afstand van de werkgroep maar steeds volop in touw zijn belangstelling voor en kennis van de natuur over te brengen op de jeugd.

Waarnemingen

Mede dankzij de HWL-site werden ook door belangstellenden buiten de Werkgroep vlinder- en/of libellenwaarnemingen gemeld. Waarvoor veel dank!

Vooraf vogelaars gebruikten ook de site Waarneming.nl om hun vlinder- en/of libellenwaarnemingen bekend te maken. Dankzij een door hen gemaakte download kunnen die waarnemingen dan ook voor ons rapport worden gebruikt.

Onderstaand een zo volledig mogelijke lijst van personen die in 2011 waarnemingen (mondeling en/of schriftelijk) doorgaven.

Ellen Bakker, Peter de Barse, Truus van Belle (TvB), Han Benard (HBe), Martin Benard (MBe), Joop v.d. Berg, Piet Bronder, Kuun van Essen, Arie van Gemert, Michel Hitzerd, Merijn v.d. Hoogenhoff, Dick van Houwelingen (DvH), Gert Huijzers, Annette Kok, Menno Korbijn (MK), Len Korevaar (LK), hr. Kruidhof, hr. R. Kruit, Arie van der Linden, Esther Linnartz (EL), Walraden de Man (WdM), mevr. Van Mastrigt, Carla Noordman, Gerard Ouweneel, Anne van Pelt, Peter Rooij, Cobi Smit, Marcel Stougie, hr. Verkleij, mevr. Van Vliet

Bijlage 2 Het weer in 2011: tal van nieuwe records en extremen

Bron: KNMI, Klimatologische Dienst

Weersomstandigheden spelen een belangrijke rol bij de ontwikkeling van insecten op de korte termijn. Wijzigingen in het klimaat zullen een effect hebben op de lange termijn. Het is goed om de ontwikkelingen kort samen te vatten om de in dit rapport beschreven resultaten beter te interpreteren.

De afgelopen winter (2010/2011) werd gekarakteriseerd als vrij koud. Dat is evenwel geheel voor rekening van de maand december 2010 die als vijfde eindigde op de rij van koudste decembermaanden sinds 1901. In januari en februari was nauwelijks meer sprake van winter: deze maanden waren zacht. De sneeuw die we ons herinneren van de afgelopen winter viel in december. Kortom, de afgelopen winter viel in december.

De lente was een voortzetting van de voorgaande maanden en daarbij nog extreem droog (de droogste lente in minstens een eeuw). Ook qua zonneschijn was 2011 de zonnigste lente in minstens honderd jaar. Deze gegevens gekoppeld leverden een neerslagtekort dat met 135 mm een stuk hoger lag dan de 110 mm in 1976, het jaar met het hoogste tekort tot nu toe. Het zal niet verwonderen dat de gemiddelde temperatuur (11,0 °C tegen een langdurig gemiddelde van 9,5 °C) een op één na zachtste lente opleverde sinds de start van regelmatige waarnemingen in 1706 (op de eerste plaats staat 2007 met 11,7 °C). Vooral april en mei waren (te) warm wat ongetwijfeld voor de insecten vroege waarnemingen zal hebben opgeleverd. De lente telde in De Bilt 25 warme (normaal = 14) en 7 zomerse dagen (normaal = 4). Tropisch warm werd het op 30 mei in het zuidoosten van ons land.

De zomermaanden zijn een heel ander verhaal: uitzonderlijk nat, vrij koel en somber. Daarbij was 2011 de natste zomer sinds tenminste 1906 (gemiddeld 350 mm regen tegen 225 mm normaal). De natste maand was daarbij juli. Wel moet worden opgemerkt dat we er in het zuidwesten nog relatief het minst slecht van afkwamen. Voegen we daarbij de vaststelling dat de zomer gemiddeld te koel was (16,3 °C tegen 17,0 °C normaal) en het verreweg beneden gemiddeld aantal zonuren (528 tegen

608 normaal) dan wordt begrijpelijk waarom ook de vlinders en libellen het, getuige onze ervaring, niet naar hun zin hadden.

De herfst leverde opnieuw een omslag. Samengevat: zeer zacht, zeer zonnig en droog. Goed voor een negende plaats in de top tien van zachtste herfstten sinds 1901 (nr. 1 is daarbij 2006). Het geeft te denken dat zes van de tien zachtste herfstten zijn voorgekomen sinds het jaar 2000. Het zachte verloop geldt voor alle drie de afzonderlijke herfstmaanden (september, oktober, november). Eind september en begin oktober verliepen uitzonderlijk warm met op 1 en 2 oktober op veel plaatsen nog het zeldzame feit van maxima van 25 °C of hoger. En inmiddels kunnen we daaraan toevoegen dat de veldwaarnemingen van vlinders, bloeiende planten etc. tot ver in december doorlopen. De herfst was daarbij ook droog (142 mm tegenover 243 mm gemiddeld). Met name november was droog (de droogste novembermaand tenminste sinds 1906). Het spreekt bijna vanzelf dat het aantal zonuren gemiddeld ook veel meer was dan normaal. Met 410 zonuren (tegen 320 normaal) was herfst 2011 daarmee de op vier na zonnigste sinds 1908. Met name november was een zonnige maand. Tenslotte volgt december met alweer speciale kenmerken: erg zacht, zeer nat en een normale hoeveelheid zon.

Samenvattend zegt het KNMI dat 2011 zeer warm is geweest (een gedeelte derde plaats sinds 1901), daarbij zonnig (wel een groot contrast tussen lente en zomer) en vrij droog. Opmerkelijk was daarbij de afwisseling van zeer droge en zeer natte tijdvakken.

In De Bilt kwamen voor:

Jaar 2011 / 2010	Normaal		
1 / 29	(8)	Ijsdagen	(max. temp. lager dan 0,0 °C)
46 / 88	(58)	Vorst dagen	(min. temp. lager dan 0,0 °C)
93 / 90	(85)	Warme dagen	(max. temp. 20,0 °C of hoger)
20 / 27	(26)	Zomerse dagen	(max. temp. 25,0 °C of hoger)
2 / 3	(4)	Tropische dagen	(max. temp. 30,0 °C of hoger)

Bijlage 3 *Korte toelichting bij de soortbeschrijvingen (vlinders of libellen)*

Van elke soort (dagvlinder en/of libel) die in 2011 door ons werd waargenomen bevat deze bijlage een stukje tekst met onze ervaringen over die soort dit jaar.

De vaststaande statistische gegevens zijn samengevat en gecombineerd met een fenologisch overzicht, in één tabel voorafgaand aan de daadwerkelijke soortbespreking. Een vergelijking met totalen over twee voorgaande jaren is toegevoegd.

Niet bij elke soort, maar alleen daar waar het extra interessant of nuttig is voor het goede begrip, zijn bepaalde gegevens grafisch weergegeven. Dat kan zijn een verspreidingskaartje, vliegtijdendiagram of een meerjaren grafiek (1990 – 2011).

De volgorde en (wetenschappelijke) naamgeving komt tot stand via het inventarisatie-programma ORDE 4.0¹. Inmiddels zijn enkele aanpassingen (b.v. t.a.v. naamgeving) doorgevoerd.

1. Bespreking

Aan de hand van de gerapporteerde gegevens wordt een kort commentaar gegeven en getracht enkele conclusies te trekken. Uitdrukkelijk wordt gesteld dat dit slechts “geldt”, zo daar al sprake van is, voor ons eigen werkterrein. Dus de Hoeksche Waard e.o.. Landelijke ontwikkelingen wijken daar soms duidelijk vanaf.

De bespreking wordt afgesloten met een vermelding van het totaal aantal waargenomen exemplaren en over hoeveel km-hokken die verdeeld zijn. Dit in vergelijking met 2010. Verder de eerste en de laatste waarneming van dit jaar.

¹ Programma ORDE, versie 4.0, 1999, auteurs Jeroen Fokker & Oscar Vorst, uitgave van de Nederlandse Entomologische Vereniging

2. Kartering

Voor de opbouw van het verspreidingskaartje (waar van toepassing) worden alle waarnemingen van 2011 van de betreffende soort gebruikt en gepresenteerd per km².

Er is van af gezien de stippen een strikte betekenis te geven. In het algemeen geldt: een dikke(re) stip geeft een groter aantal waargenomen exemplaren meer (dit alles gerelateerd aan het vermelde totaal aantal). Met name de plaats van de stip is interessant.

Over de kaart is een grof raster gelegd dat de zogenaamde "uurhokken" (5 x 5 km) weergeeft. Deze lijnen zijn in feite de X- en Y-coördinaten die een vijfvoud zijn. Dus de X-coördinaten: 075, 080 t/m 100 en de Y-coördinaten 410, 415, 420 en 425. De uurhokken zijn verder verdeeld door stippellijnen die de km's aangeven. Maximaal gaan dus 25 stippen in één uurhok.

3. Vliegtijdendiagram (alleen bij vlinders)

Een heel illustratief gegeven (waar van toepassing) blijft het vliegtijdendiagram waarbij alle waarnemingen van vlinders (andere stadia dan het imago blijven hierbij buiten beschouwing) van de bepaalde soort in een tijdgrafiek worden verwerkt. Hierbij worden de in 2011 waargenomen aantallen exemplaren per week samengevat. Het weeknummer staat klein onder de X-as. Onder de X-as staan als indicatie tevens de maanden vermeld en het totaal aan vlinders (N) waarop het diagram betrekking heeft. De Y-as vermeldt het absolute aantal vlinders overeenkomend met de staafhoogte (attentie: de schaal kan per diagram verschillen).

Zodoende wordt zichtbaar gemaakt wanneer de besproken vlinder dit jaar op zijn hoogtepunt was ("piekte") en of er misschien meerdere generaties per jaar zijn geweest.

4. Grafieken over meerdere jaren

Naarmate we beschikken over gegevens over langere periodes is het ook interessant het verloop over die tijdvakken zichtbaar te maken. We vergeten immers snel hoe een bepaalde soort zich in het verleden gedroeg. De werkgroep startte in 1990. Dus hebben we over de dagvlinders vanaf dat jaar gegevens. Vanaf circa 1995 betrokken wij ook de libellen in onze activiteiten.

Waar interessant hebben we in ons verslag bij een aantal soorten zo'n meerjaren-grafiek geplaatst met soms zeer verrassende uitkomst. De grafiek werkt steeds met de absolute aantallen waargenomen exemplaren.

5. Statistische gegevens en fenologie

Voorafgaand aan de bespreking per soort wordt een tabel gegeven waarbij achtereenvolgens vermeld wordt het totaalaantal in 2011 in de Hoeksche Waard waargenomen aantal exemplaren van die soort (in vergelijking met 2010 en 2009), het aantal vindplaatsen (= een bepaalde waarnemingsplaats op een bepaalde dag), aantal km-hokken en aantal uur-hokken waarin waarnemingen van die soort dit jaar zijn gedaan.

Vervolgens de fenologie: vermelding van de eerste waarneming van die soort in 2011 (en door wie) alsmede de laatste waarneming (en door wie).

In de laatste kolom staat vermeld wanneer de eerste waarneming van die soort ooit in de Hoeksche Waard werd gedaan. Is dit tevens de waarneming van 2011 dan betekent dit een verbetering van het "record" en is de datum vet gedrukt.

Soort	Aantal exemplaren 2011	Aantal exemplaren 2010	Aantal exemplaren 2009	vindplaatsen 2011	km-hokken 2011	uur-hokken 2011	eerste waarn. 2011 waarnemer(s)	laatste waarn. 2011 waarnemer(s)	waarnemer(s)	eerste waarn. ooit HW
Zwartsprietdikkopje	624	697	695	70	32	12	22-jun	10-sep	MZ	7-jun-2003
Koninginnenpage	5	3	2	4	4	4	8-mei	1-aug	RvdB	28-apr-2007
Oranjepipje	112	66	248	37	19	10	8-apr	14-mei	RvdB	6-apr-2007
Groot koolwitje	66	143	165	44	29	12	25-apr	28-sep	HB	27-mrt-2002
Klein koolwitje	1568	4713	1.521	422	87	17	23-mrt	5-nov	div (4x)	3-mrt-1991
Klein geaderd witje	905	783	910	256	71	16	25-mrt	5-nov	CO	12-mrt-1995
Oranje luzemenvlinder			869							22-jun-1954
Citroenvlinder	4	5	1	4	4	4	17-apr	29-okt	Joop vdB	2-feb-2002
Kleine vuurvlinder	33	136	96	27	22	12	25-apr	2-okt	KvdB / MKo	15-apr-2007
Eikenpage		2	4							2-jul-2009
Boomblauwje	184	128	120	127	24	11	2-apr	14-okt	WK	26-mrt-2003
Bruin blauwje	420	115	156	61	31	12	25-apr	2-okt	KvdB	23-apr-2007
Icarusblauwje	1112	1015	2.893	131	52	15	30-apr	2-okt	KvdB	24-apr-2010
Kleine parelmoenvlinder	1			1	1	1	30-jun	30-jun	CM	30-jun-2011
Atalanta	737	1033	740	310	64	16	9-mrt	14-nov	TvB	13-feb-2001
Distelvlinder	47	72	5.529	39	30	14	5-mei	5-nov	WdM	2-apr-2004
Dagpauwoog	453	525	359	171	60	18	8-mrt	5-nov	WdM	9-feb-2008
Kleine vos	2688	2070	988	461	100	18	8-feb	28-nov	KvdB	2-feb-2002
Gehakelde aurelia	110	433	153	68	29	15	8-mrt	1-okt	MBe	15-feb-2007
Landkaartje	17	1	4	11	6	5	17-apr	28-jul	PB	14-apr-1996
Bont zandoogje	648	621	801	236	54	16	7-apr	23-okt	MKu	28-mrt-2003
Argusvlinder	77	242	712	43	27	10	23-apr	2-okt	KvdB / MKo	2-apr-2001
Hooibeestje	758	1537	661	141	48	13	23-apr	28-sep	div (4x)	23-apr-2011
Oranje zandoogje	134	466	576	45	28	14	3-jul	21-aug	CO	29-mei-2004
Bruin zandoogje	1287	1693	1.365	134	55	15	25-mei	17-sep	TvB	25-mei-2011
Aantal soorten	23	23	24							

Soortbespreking dagvlinders 2011

Zwartsprietdikkopje (*Thymelicus lineola*)

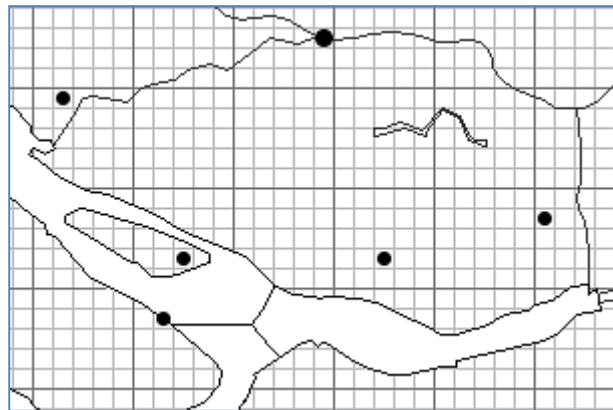
Het Zwartsprietdikkopje vertoont de laatste jaren een redelijk constant gedrag. Ook de plaatsen waar we dit vlindertje te zien krijgen zijn nauwelijks andere dan in voorgaande jaren: Tiengemeten e.o., Oudeland van Strijen en wat locaties langs Oude Maas en Spui, met name Kuipersveer. Geheel afwezig bij voorbeeld op de Esscheplaat.

624 exempl. in 32 km-hokken (2010: 697 / 30)
 eerste waarn.: 22/6, Nieuwendijk (TvB)
 laatste waarn.: 10/9, Tiengemeten, Weemoed (MZ)

Koninginnenpage (*Papilio machaon*)

Een bescheiden aantal van vier waarnemingen binnen de Hoeksche Waard met in totaal vijf exemplaren. Goed verspreid over het gehele eiland. Jordy zag kans langs de Staart twee exemplaren op de foto te zetten.

Het kaartje laat zien dat er nog twee meldingen binnen kwamen (Polder Zuidoord, 10/4 (Martin Benard) en Den Bommel, 6/8 (R. Kruit)) die net niet voor onze statistiek meetellen maar mogelijk wel bij ons op bezoek zijn geweest! Ook een waarneming (met foto!) op Tiengemeten.

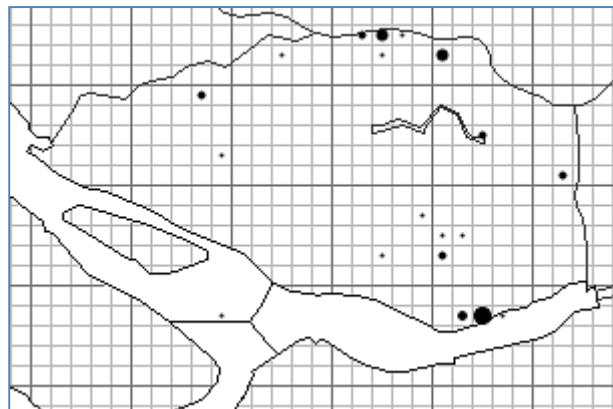

5 exempl. in 4 km-hokken (2010: 3 / 3), 1 rups op Peen (Schuring, 5/7, WdM)
 eerste waarn.: 8/5, De Staart (Jordy vdB)
 laatste waarn.: 1/8, Tiengemeten Weelde (RvdB)

Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*)

Weer een redelijk goed jaar voor het Oranjetipje waarin van een flink aantal locaties bericht van waarneming werd ontvangen. Grotere concentraties blijven gevonden worden op de Esscheplaat en langs de Oude Maas in het noorden van de Hoeksche Waard.

Bij gericht zoeken werden op de Esscheplaat ook eitjes (13x) gevonden op zowel Pinksterbloem en Look zonder look als Bittere veldkers (onze specialiteit ter plaatse!) en een rups op Look zonder look.

112 exempl. in 19 km-hokken (2010: 66 / 12) + 13 eitjes, 1 rups
 eerste waarn.: 8/4, Esscheplaat (PB)
 laatste waarn.: 14/5, Heinenoord (RvdB)

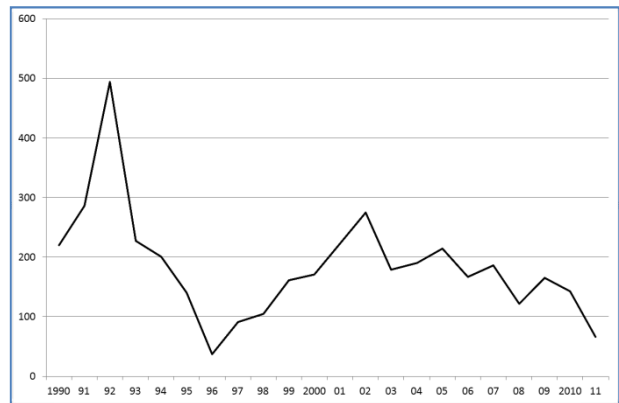
Groot koolwitje (*Pieris brassicae*)

In de natuurgebieden komen we deze, meer aan de cultuur gebonden vlinder niet zo erg veel meer tegen.

Dit jaar bleef de teller op 66 exemplaren steken wat toch weer veel minder is dan voorgaande jaren. Overigens wel redelijk goed over de Hoeksche Waard verspreid.

Zoals uit de grafiek blijkt is er sprake van een constante daling vanaf 2002.

66 exempl. in 29 km-hokken (2010: 143 / 38)
eerste waarn.: 25/4, Esscheplaat (PB)
laatste waarn.: 28/9, Oudeland van Stijen (HB)

Klein koolwitje (*Pieris rapae*)

Een zeer algemeen vlindertje dat op alle locaties in de Hoeksche Waard kon worden gezien. Zo talrijk soms dat de indruk bestaat dat hij “gewoon” wordt overgeslagen en daarbij dus ondergewaardeerd wordt. Alleen hele grote, opvallende concentraties worden dan meegenomen waardoor de teller bij voorbeeld vorig jaar heel erg kon oplopen. Dit jaar dus weer een veel mindere score maar nog steeds zeer talrijk: 1568 exemplaren.

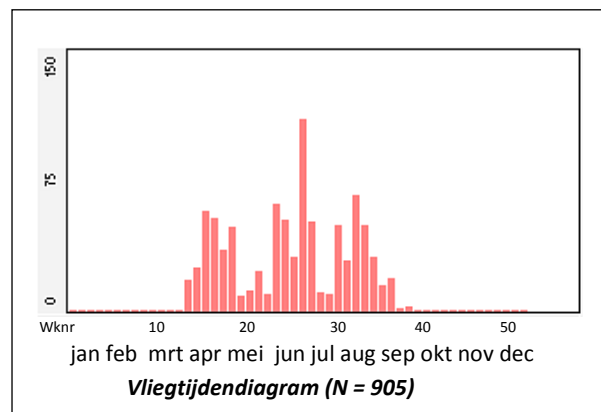
1568 exempl. in 87 km-hokken (2010: 4713 / 84)
eerste waarn.: 23/3, Numansdorp (HBe)
laatste waarn.: 5/11, Diversen (4x)

Klein geaderd witje (*Pieris napi*)

Eveneens bijna overal wel waar te nemen en qua verspreiding weinig afwijkend van het Klein koolwitje. Hoogstens is bij het Klein geaderd witje een wat scherpere tekening in het vliegtijdendiagram te zien: duidelijk drie generaties in 2011.

Met 905 waarnemingen in 2011 blijft dit vlindertje weer rond zijn gebruikelijke gemiddelde.

905 exempl. in 71 km-hokken (2010: 783 / 60)
eerste waarn.: 25/3, Piershilse Bos (MZ)
laatste waarn.: 5/11, Kuipersveer, GAP (CvO)

Oranje luzernevlinder (*Colias croceus*)

Opnieuw een jaar dat de Oranje luzernevlinder niet bij ons werd waargenomen. Na het topjaar 2009 met 869 waarnemingen is het nu dus geheel stil gevallen. Op zich niet verontrustend voor een trekvlinder maar toch wel vreemd voor een vlinder die de jaren daarvoor altijd wel met tenminste één of enkele en vaak met meer exemplaren werd gezien.

Citroenvlinder (*Gonepteryx rhamni*)

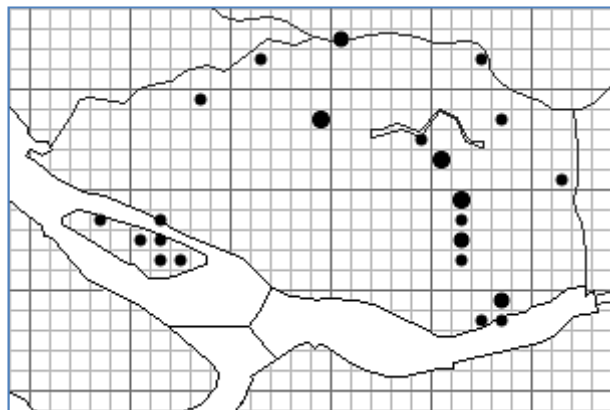
Van deze bij ons zeldzame vlinder konden dit jaar vier exemplaren worden geteld. Leuk was hierbij dat de eerste melding kon worden gedaan tijdens een excursie van onze vlinderwerkgroep op 17 april op de Esscheplaat. Uiteraard op zoek (wij) naar het Oranjetipje maar de strak over de weide vliegende Citroenvlinder (man) was een enorme meevaller. Hij vloog hierbij dicht langs de bosrand in een rechte lijn over de weide. Duidelijk aan het doortrekken.

In de nazomer werd een exemplaar in Oud-Beijerland waargenomen waarbij hij enkele dagen na elkaar in tuinen kon worden gezien. Mogelijk op zoek naar een geschikte overwinteringsplaats.

4 exempl. in 4 km-hokken (2010: 5 / 4)
eerste waarn.: 17/4, Esscheplaat (exc. Vlwg)
laatste waarn.: 29/10, Oud-Beijerland (Joop vdB)

Kleine vuurvinder (*Lycaena phlaeas*)

Een mager jaar wat ons betreft voor dit leuke vlindertje. Slechts 33 waarnemingen. Weer grotendeels in de tweede helft van de zomer en de nazomer. Het is een flinke terugval ten opzichte van de beide voorgaande jaren maar kijken we naar het gemiddelde over ruim 20 jaar dan is het toch niet zo afwijkend. Goede vliegplaats blijft het Oudeland van Strijen terwijl ook Tiengemeten zich laat gelden. Naast uiteraard nog enkele verspreide locaties. Hierbij valt op dat het aantal uurhokken vrijwel constant blijft.

33 exempl. in 22 km-hokken (2010: 136 / 21)
eerste waarn.: 25/4, Oud-Beijerland, Spuidijk (RvdB)
laatste waarn.: 2/10, Oud-Beijerland & Oud-Beijerland (MK & KvdB)

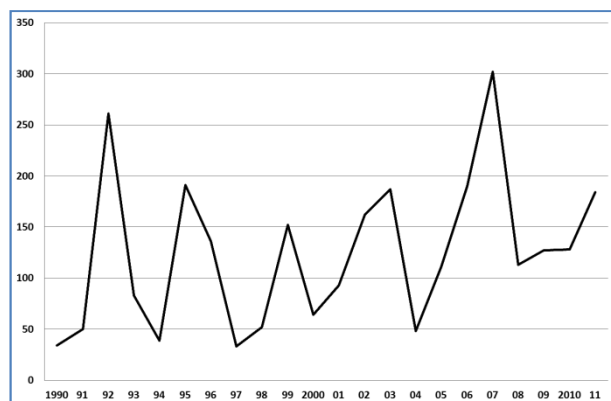
Eikenpage (*Favonius quercus*)

Dit jaar voor het eerst weer geen melding van de Eikenpage. Alhoewel hij voorgaande jaren slechts op één locatie werd gezien sluit ik toch niet dat we deze vlinder een beetje over het hoofd zien. Goed in de namiddag, ca. juli, de toppen van (oudere) eiken afzoeken en een fladderend vlindertje zou zomaar de Eikenpage kunnen zijn!

Boomblauwtje (*Celastrina argiolus*)

Een goed jaar voor het Boomblauwtje. En dat lag eigenlijk in de lijn der verwachtingen als we kijken naar de totaalgrafiek over na ruim twintig jaar. Een schoolvoorbeeld van op- en neergaande bewegingen die kenmerkend zijn voor het Boomblauwtje. Ons commentaar bij de resultaten van 2010 sprak reeds over een verwachte opleving. Verwachting voor 2012: daling??

184 exempl. in 24 km-hokken (2010: 128 / 22)
eerste waarn.: 2/4, Nieuw-Beijerland (MZ)
laatste waarn.: 14/10, Westmaas (WK)

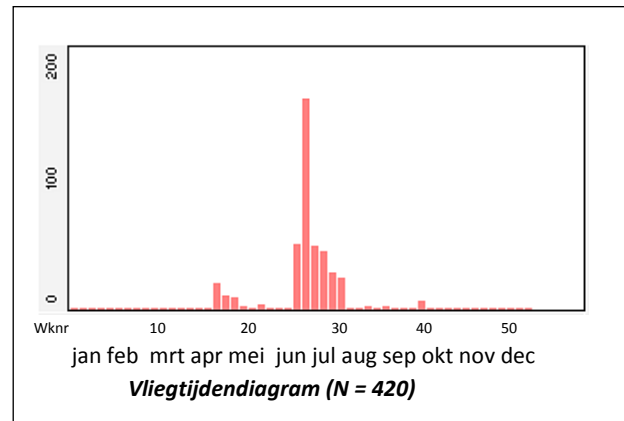
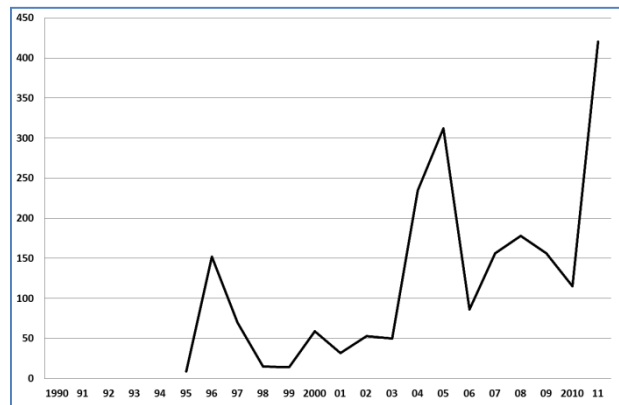
Bruin blauwtje (*Aricia agestis*)**Rode lijst: gevoelig**

Een geweldig goed jaar voor deze Rode Lijstsoort die op sommige plaatsen met vele tientallen tegelijk kon worden waargenomen. Met name Cees Mesker mocht dit bij zijn terreinonderhoud ervaren. Ook redelijk aanwezig op Tiengemeten.

Het vliegtijdendiagram laat zien dat het droge en zonnige voorjaar kennelijk goed was voor een perfecte tweede generatie. Overigens gevolgd door een heel kleine opleving als derde generatie.

Door de jaren heen sinds zijn “ontdekking” in 1995 dus een opgaande tendens.

420 exempl. in 31 km-hokken (2010: 115 / 19)
eerste waarn.: 25/4, Oud-Beijerland, Spuidijk (RvdB)
laatste waarn.: 2/10, Oud-Beijerland, KIPr (KvdB)

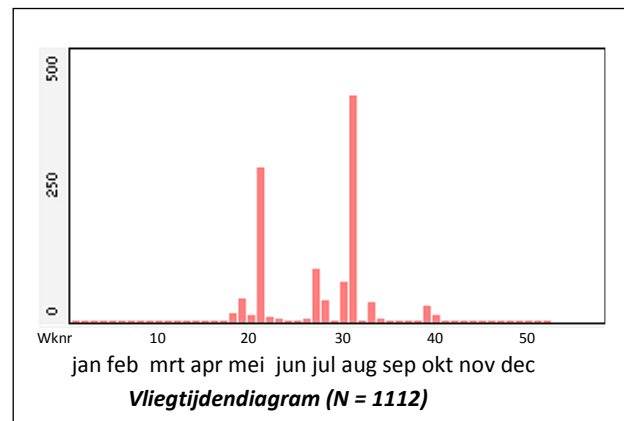
Icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*)

Ook een goed jaar voor het Icarusblauwtje met ruim 1100 waarnemingen. Niet zo'n uitschieter als in 2009 maar wel passend bij de bovenkant van het langjarig gemiddelde.

Speciaal goed vertegenwoordigd in de nieuwe natuur van Tiengemeten.

Door de vliegtijdendiagrammen van Bruin blauwtje en Icarusblauwtje vlak onder elkaar te plaatsen zijn ze goed vergelijkbaar. Beide met drie generaties. Maar het Bruin blauwtje vliegt in hoofdzaak net iets eerder dan het Icarusblauwtje zij het dat je in het veld natuurlijk ook altijd een overlap tegenkomt.

1112 exempl. in 52 km-hokken (2010: 1015 / 50)
eerste waarn.: 30/4, Korendijkse Slikken (TvB)
laatste waarn.: 2/10, Oud-Beijerland, KIPr (KvdB)

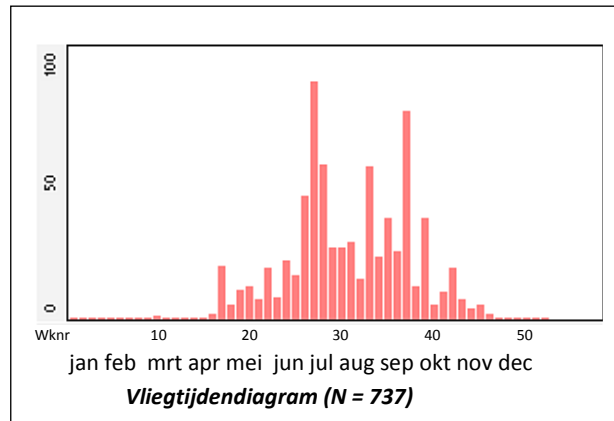
Kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia*)**Rode lijst: kwetsbaar**

Voor het eerst in het bestaan van onze vlinderwerkgroep (dus circa 22 jaar) een melding van de Kleine parelmoervlinder! Tijdens het maaien van een HWL-terrein bij de Mollekade (Heinenoord) zag Cees Mesker op 30 juni deze migrant. Anderzijds werd bekend dat juist dit jaar de vlinder kennelijk flink aan het zwerven is geweest en ver buiten zijn hoofdgebied (de duinen) kon worden gezien. Zo zagen we hem ook in veelvoud tijdens een excursie naar het NM-terrein Huis ter Heide bij Tilburg (en daar bepaald niet als zwerver).

Erg leuk weer een nieuwe soort te hebben om naar uit te kijken!

Atalanta (*Vanessa atalanta*)

Van vroeg in het jaar tot heel laat konden we de Atalanta waarnemen. En dat verspreid over in feite de gehele Hoeksche Waard. Het zijn de eigenschappen van een opportunistische trekvlinder waarvan ook geen duidelijk afzonderlijke generaties zijn te zien. Het echte karakter van een trekvlinder begint de Atalanta naar het lijkt overigens steeds meer te verliezen. Zware winterperiodes zullen hem evenwel nog wel moeilijk vallen.

737 exempl. in 52 km-hokken (2010: 1033 / 71)

eerste waarn.: 9/3, Nieuwendijk, Bos Los (TvB)

laatste waarn.: 14/11, Nieuwendijk, Bos Los (TvB)

Distelvlinder (*Vanessa cardui*)

Met 47 waarnemingen valt dit jaar uiteraard in het niet bij het geweldige distelvlinderjaar 2009 met 5529 exemplaren. Toch zijn er de afgelopen 22 jaar zo al zes jaar geweest met nog minder waarnemingen hoewel het bij ons altijd boven de nul is geweest. Dit is nu eenmaal het karakteristieke beeld van een trekvlinder die in elk jaar een totaal nieuwe populatie moet opbouwen. En dit afhankelijk van een heleboel omstandigheden waarvan de belangrijkste buiten onze landgrenzen liggen.

Opvallend is dan hoe vaal en “afgevlogen” de eerste waarnemingen in een jaar er uit zien. Duidelijk een zeer verre reis achter de rug. De schitterende kleuren van deze vlinder worden pas zichtbaar bij de eerste “eigen” generatie.

47 exempl. in 27 km-hokken (2010: 72 / 27)

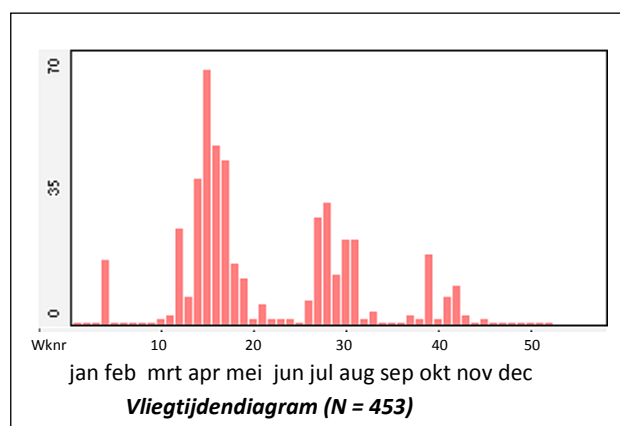
eerste waarn.: 5/5, Oudeland van Strijen (DvH)

laatste waarn.: 5/11, Schuring (WdM)

Dagpauwoog (*Aglais io*)

Een heel gemiddelde score dit jaar voor de Dagpauwoog waarbij de grotere uitschieters al weer ver in het verleden liggen. In 1995 werd bijna de 3000 gehaald waarna hij in het daaropvolgende jaar alweer onder de 450 zakte. Het duurde daarna tot 2003 om opnieuw te pieken (nu met 1000 exemplaren). Nu dus opnieuw kabbelen op het gemiddelde, net iets onder de 500.

Het vliegtijden diagram laat duidelijk drie generaties zien waarbij de eerste (in feite overwinterde vlinders van de laatste generatie in 2010) het grootst is. Daarna zakt het duidelijk in. Overigens: het staafje in januari zijn waarnemingen in bunkers tijdens vleermuizeninventarisatie.

453 exempl. in 60 km-hokken (2010: 525 / 64)

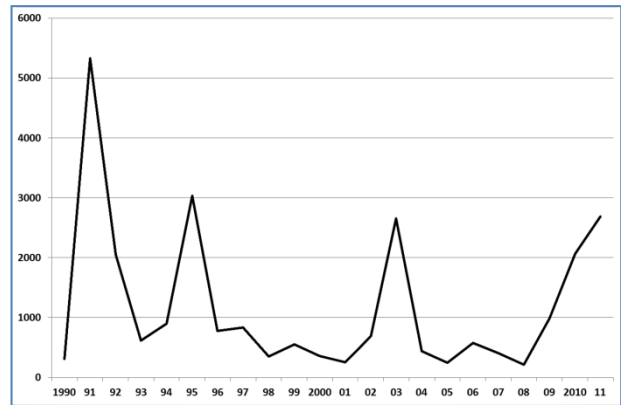
eerste waarn.: 8/3, Nieuw-Beijerland, Buitenom (MZ)

laatste waarn.: 5/11, Schuring (WdM)

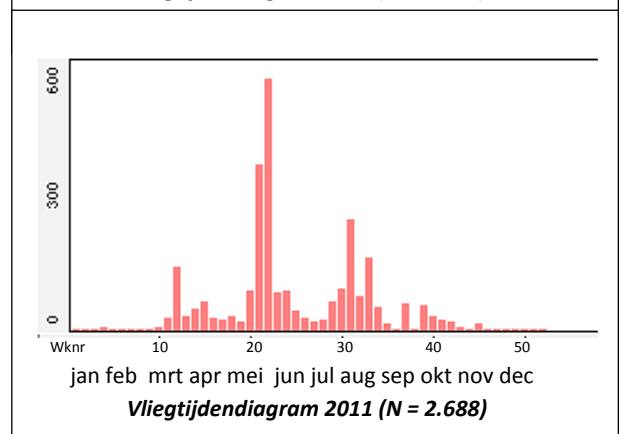
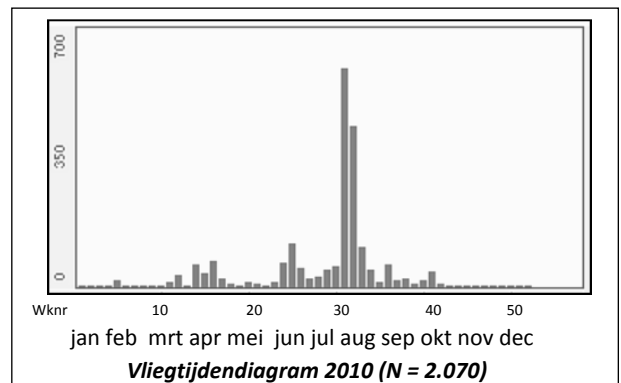
Kleine vos (*Aglaia urticae*)

Een topjaar voor de Kleine vos die kans zag om de stijgende lijn van de voorafgaande jaren te handhaven naar een nieuw record van 2688. Alleen in 1991 (ruim 5300) en 1995 (ruim 3000) is sprake van een hogere piek. Nooit was zo'n piek evenwel het resultaat van jarenlange herhaalde stijging.

Op zich is interessant hoe zo'n opbouw in de loop van een jaar in generaties tot stand komt.

Onder invloed van de (plaatselijke) omstandigheden kan een generatie zich meer of minder snel ontwikkelen. Wij maken die generaties zichtbaar middels het vliegtijdendiagram. Vergelijken van de vliegtijdendiagrammen van vorig en dit jaar laat zien dat beide één kortstondige scherpe piek laten zien naast de gebruikelijke uitschieters die door massaal voorkomen van vlinders worden gevormd. Dan valt op dat de grootste piek in 2010 zat in de late zomergeneratie (in feite generatie 2) die omstreeks eind juli, begin augustus vloog terwijl het grootste aantal tegelijk vliegende vlinders in 2011 in de eerste generatie zit (de directe nakomelingen van de overwinteraars). Daarna zakten de generaties een beetje in. Eigenlijk een beeld zoals ook al voor de Dagpauwoog in 2011 werd geschetst.

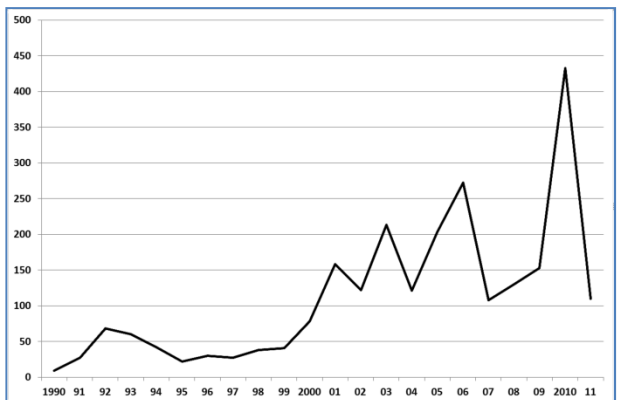

Overigens moet nog wel vermeld worden dat door de loop van het jaar ook vele rupsen(nesten) werden gemeld. Ze worden evenwel bij dit soort tellingen buiten beschouwing gelaten.

2.688 exempl. in 100 km-hokken (2010: 2070 / 87)
eerste waarn.: 8/2, Strijensas, APL-polder (Joop vdB)
laatste waarn.: 28/11, 's-Gravendeel, Polder Trekdam (KvdB)

Gehakkelde aurelia (*Polygonia c-album*)

Een geheel ander geluid over deze vlinder die de laatste jaren toch een gestage groei te zien gaf. Na in 2010 nog een absoluut maximum te hebben behaald van ruim 430 exemplaren viel hij in 2011 ver terug naar "slechts" 110 waarnemingen. Veel medewerkers was het duidelijk opgevallen dat deze fraaie vlinder het dit jaar liet afweten. Dit jaar bij voorbeeld ook niet op Tiengemetten gezien. De toekomst moet leren of dit het begin van een golfbeweging is.

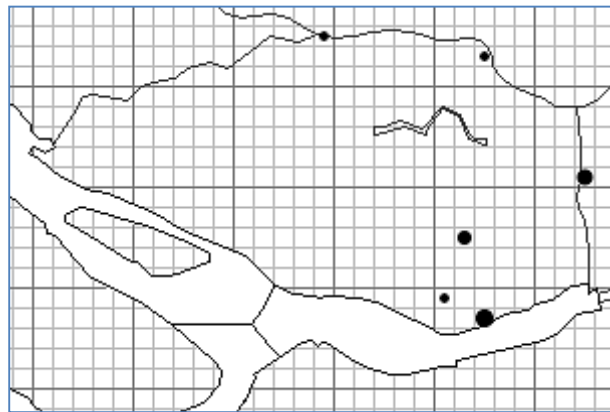
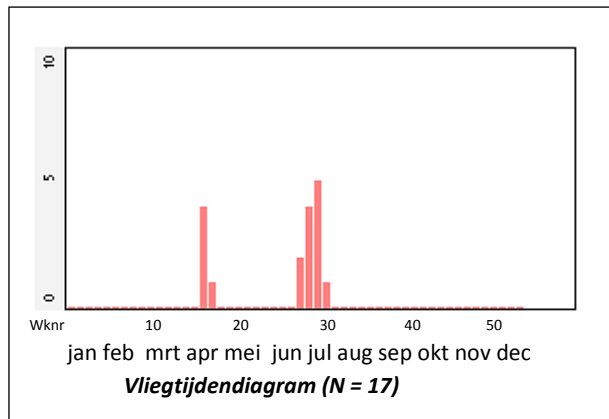
110 exempl. in 29 km-hokken (2010: 433 / 39)
 eerste waarn.: 8/3, Westmaas (PB)
 laatste waarn.: 1/10, Nieuw-Beijerland (MBe)

Landkaartje (*Araschnia levana*)

Als er één vlinder is waarvan we vorig jaar de toekomst (bij ons) somber inzagen dan was het wel het Landkaartje. Toen zagen we slechts één exemplaar en dat is niet genoeg om een populatie in stand te houden! Groot was de vreugde om op onze eerste excursie van het jaar naar de Esscheplaat (behalve dus een Citroenvlinder) ook al een Landkaartje te kunnen scoren. Bovendien werden in die periode nog vier voorjaarsvlinders gezien. Ook buiten de Esscheplaat.

Later bleek dat een gezonde zomergeneratie te hebben opgeleverd die op verschillende locaties in de Hoeksche Waard werd gezien. Zelfs tot in de “vlindertuin” van Klein Profijt. Een eventuele derde generatie werd niet gezien maar we zijn al dik tevreden met onze 17 Landkaartjes dit jaar. Het hoogste aantal sinds zeven jaar!

17 exempl. in 6 km-hokken (2010: 1 / 1)
 eerste waarn.: 17/4, Esscheplaat (Exc. Vlwg)
 laatste waarn.: 28/7, Esscheplaat (PB)

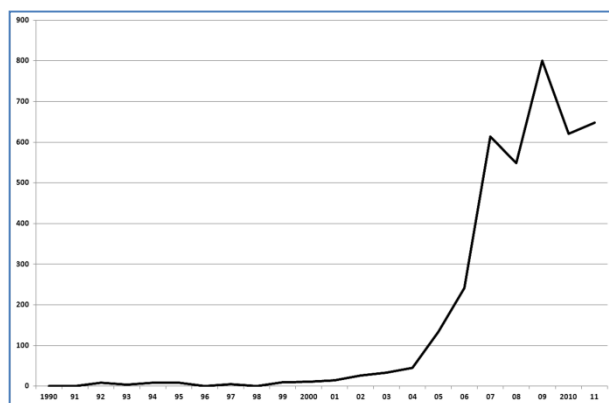

Bont zandoogje (*Pararge aegeria*)

Het Bont zandoogje is een doorlopend succesverhaal. Op steeds meer locaties die vroeger onmogelijk leefgebied voor het Bont zandoogje leken wordt deze vlinder thans waargenomen.

Bij voorbeeld op de Esscheplaat (met inderdaad ook een behoorlijk stukje bos) een verdubbeling ten opzichte van vorig jaar: van 38 naar 76 exemplaren. Maar ook op Tiengemeten van circa twee in de laatste jaren naar zeven dit jaar.

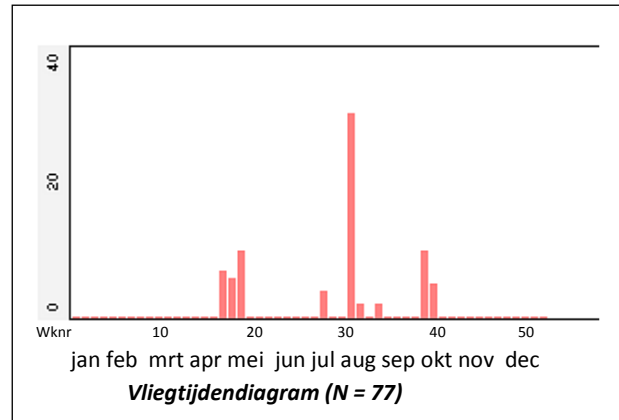
De Hoeksche Waard is de laatste decennia wel wat groener geworden maar voor de verklaring van de vestiging en ontwikkeling zoals weergegeven op de grafiek zullen we toch wel moeten kijken naar “het klimaat”.

648 exempl. in 54 km-hokken (2010: 621 / 36)
 eerste waarn.: 7/4, Oud-Beijerland (HB)
 laatste waarn.: 23/10, 's-Gravendeel, Trekdamppolder (MKu)

Argusvlinder (*Lasiommata megera*)

Was 2010 al een teleurstellend jaar voor de Argusvlinder omdat toen de winst van de drie voorgaande jaren verloren ging, in 2011 zette de achteruitgang verder door. Met een schamele 77 waargenomen exemplaren in de gehele Hoeksche Waard betekent dit de op één na laagste score ooit. Dat was 2006 met 43 waarnemingen. Wel komen de waarnemingen nog van de bekende vliegplaatsen zoals het Oudeland van Strijen en ook van Tiengemeten (16x) en de APL-polder e.o.

Ook is nog sprake van drie generaties. Dit ondanks de tegenvallende zomer. Maar het absolute aantal zal toch (veel) meer moeten worden wil de soort zich handhaven.

Een ander opvallend facet is de terugval in aan tal km-hokken: van 68 in 2009, via 42 in 2010 naar nu dus 27 in 2011. Een dergelijk variatie komen we zelden tegen.

Ter vergelijking: beste jaar voor de Argusvlinder bij ons was 2000 met 871 exemplaren.

77 exempl. in 27 km-hokken (2010: 242 / 42)

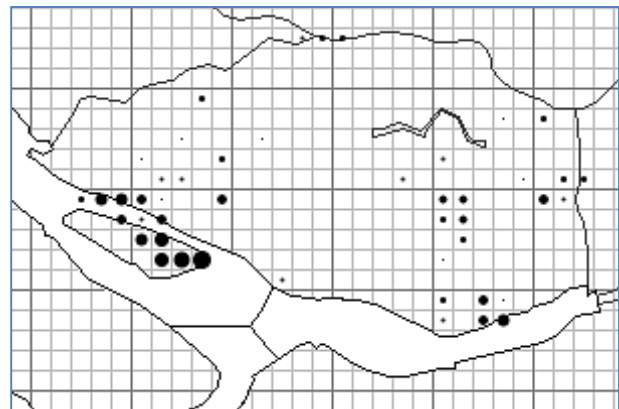
eerste waarn.: 23/4, Schuring (WdM)

laatste waarn.: 2/10, Oud-Beijerland / Oudeland van Strijen (KvdB / MKo)

Hooibeestje (*Coenonympha pamphilus*)

Alhoewel het aantal waarnemingen van het Hooibeestje ten opzichte van vorig jaar werd gehalveerd mag toch gesproken worden van een goed jaar met 758 waarnemingen. 2010 was een absoluut record wat vaak betaald moet worden met een forse stap terug.

Te bedenken is ook dat het Hooibeestje jarenlang zowel bij ons als landelijk het zorgenkindje is geweest na een (nog steeds) niet goed begrepen achteruitgang begin negentiger jaren. Hij viel toen terug naar bijna nul en het duurde tot 2002 (dus tien jaar!) tot er enige opleving kwam.

Het Hooibeestje was toentertijd goed verspreid over de gehele Hoeksche Waard met een zwaar accent op de dijken langs de Oude Maas. Het is opvallend hoe moeizaam verloren gebieden worden terug gewonnen. Langs die Oude Maas wordt het Hooibeestje nog steeds nog maar sporadisch gezien. Accent ligt nu veel meer op Tiengemeten en omgeving, het Oudeland van Strijen en APL-polder.

758 exempl. in 48 km-hokken (2010: 1537 / 48)

eerste waarn.: 23/4, Westerse Laagjes (HBe). Dit is een nieuwe vroegste datum. Het was tot nu 1 mei 1990.

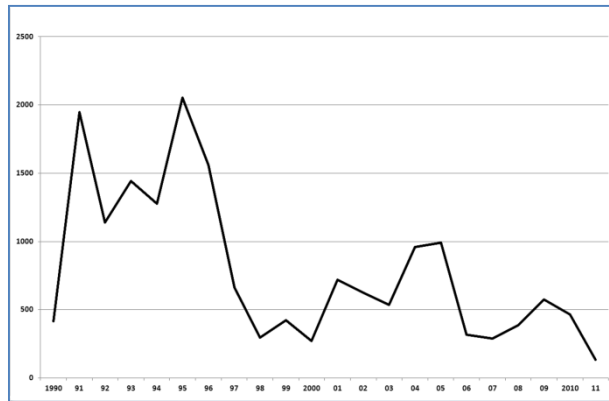
laatste waarn.: 28/9, div. (div. 4x)

Oranje zandoogje (*Pyronia tithonus*)

Na lezing van de bespreking van de drie voorgaande zandoogjes wordt duidelijk dat dat kennelijk een lastige familie is met specifieke (en voor het grootste deel onbegrepen) eisen. Dit geldt minstens zo sterk voor het Oranje zandoogje die bij ons gedurende de eerste tien jaar van het bestaan van de vlinderwerkgroep een talrijk waargenomen vlinder was met als absolute top 2052 exemplaren in

1995 verdeeld over 66 km-hokken. Daarna komt de klad er in en beleefde dit jaar (2011) het Oranje zandoogje zijn laagste score ooit (wat ons betreft) met slechts 134 waarnemingen in 28 km-hokken.

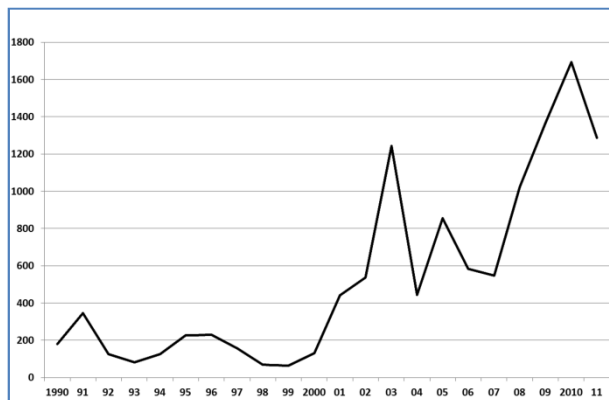
Het Oranje zandoogje is weliswaar geen Rode lijstsoort maar heeft wel een aparte Europese status. De vlinder kwam ook niet in geheel Nederland voor maar bereikte bij de grote rivieren zo ongeveer zijn noordgrens (afgezien van een aparte populatie in Drenthe). Thans lijkt hij ruimer verspreid te zijn in Nederland, wat zou kunnen duiden op klimaataanpassing maar waarom dan bij ons een sterke achteruitgang, nu al weer jaren lang, dat is niet duidelijk. Een juist tegengestelde beweging constateren we bij het Bruin zandoogje (zie volgende item).

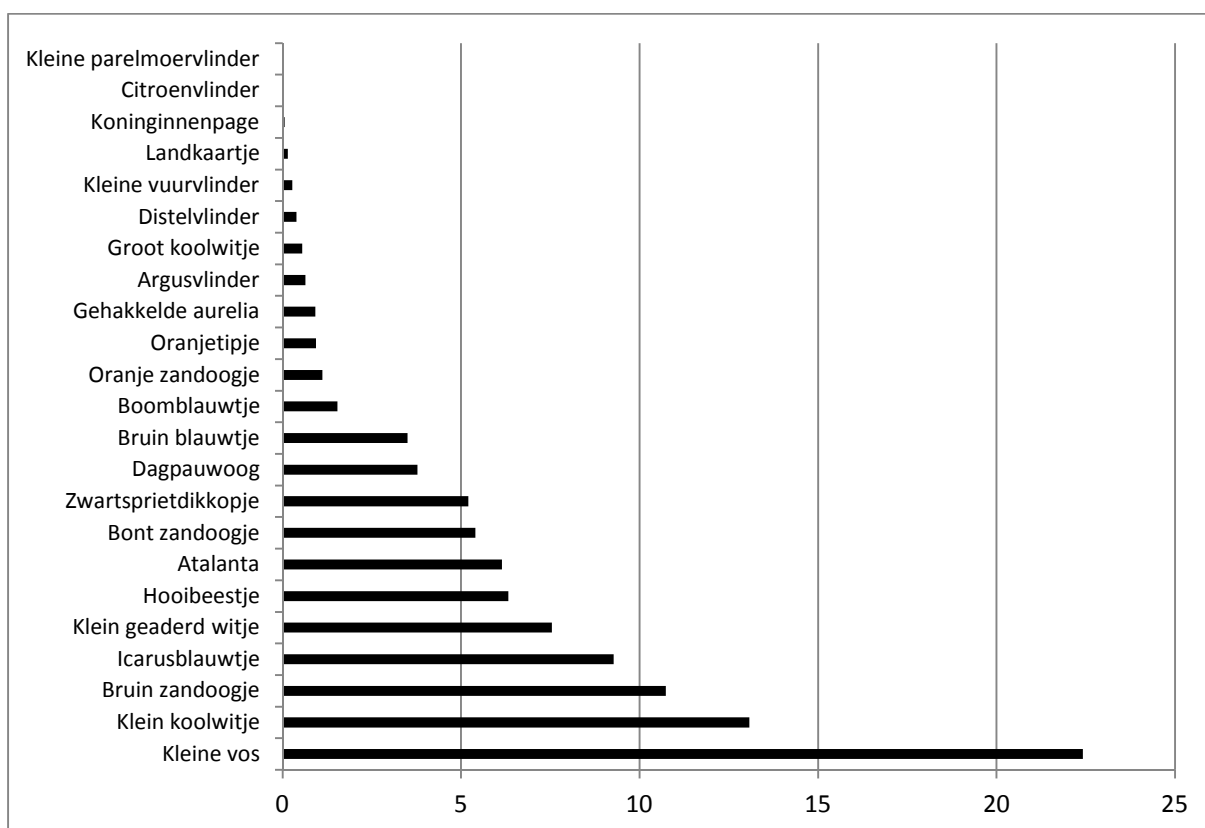
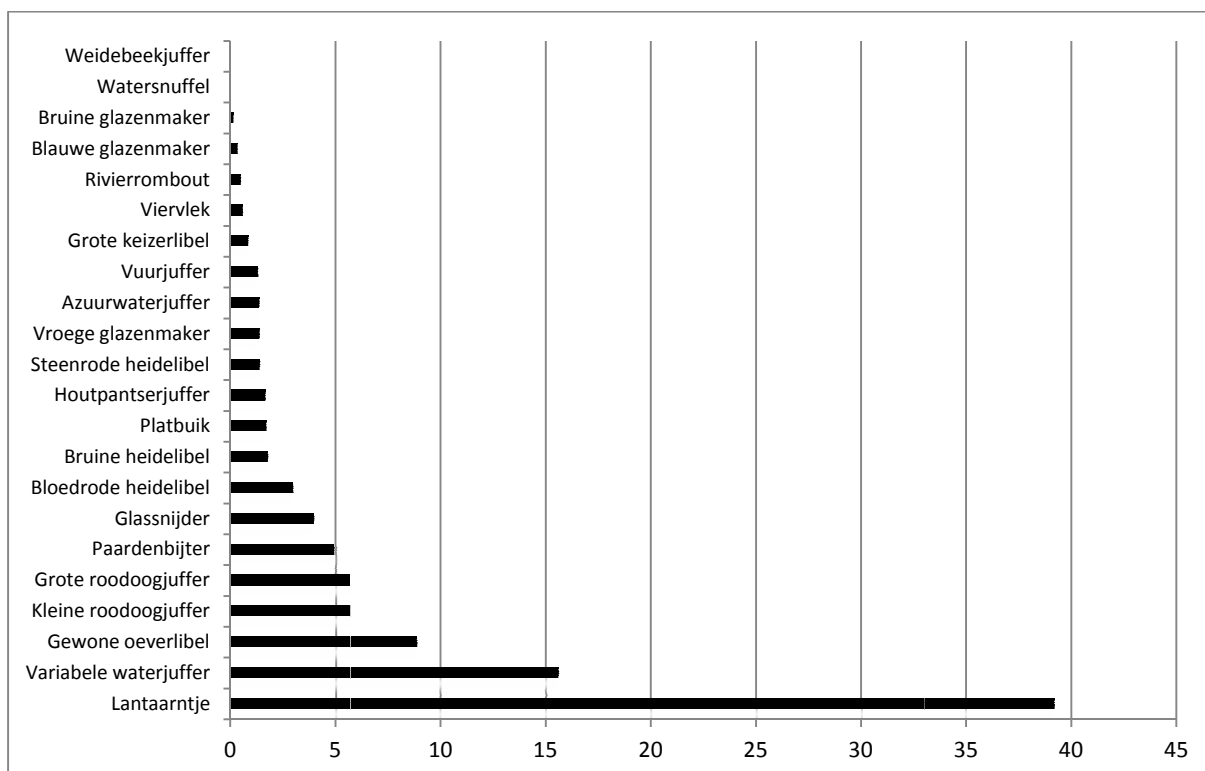
134 exempl. in 28 km-hokken (2010: 466 / 46)
 eerste waarn.: 3/7, Polder Raepshille / Esscheplaat (MKo / PB)
 laatste waarn.: 21/8, Heinenoord, Tunnelbos (CvO)

Bruin zandoogje (*Maniola jurtina*)

Het Bruin zandoogje handhaaft zich de laatste jaren op een hoog niveau. Met 1287 waargenomen exemplaren weliswaar een klein stapje terug maar vergeleken met de jaren negentig toen wij met onze vlinderwerkgroep begonnen een fors aantal. Na circa 2000 is de trend voortdurend omhoog. Dit hangt ook samen met de grotere verspreiding over de Hoeksche Waard. Vroeger was eigenlijk alleen de westelijke helft van de Hoeksche Waard het terrein van het Bruin zandoogje. Tegenwoordig is hij overal in de door ons bezochte gebieden volop aanwezig.

1.287 exempl. in 55 km-hokken (2010: 1.693 / 51)
 eerste waarn.: 25/5, Tiengemeten (RvdB/MZ). Dit is een nieuwe vroegste datum. Het was tot nu 29 mei 2003.
 laatste waarn.: 17/9, Nieuwendijk, boomgaard (TvB)

Procentuele verdeling van het totaal aantal waargenomen dagvlinders in 2011 (N = 11.992)**Procentuele verdeling van het totaal aantal waargenomen libellen in 2011 (N = 7.740)**

Soort	Aantal exemplaren 2011	Aantal exemplaren 2010	Aantal exemplaren 2009	Windplaatsen 2011	km-hokken 2011	uur-hokken 2011	eerste waarn. 2011	waarnemer(s)	laatste waarn. 2011	waarnemer(s)	eerste waarn. ooit HW
Weidebeekjuffer	1			1	1	1	27-jun	HBe	27-jun	HBe	2-jun-2007
Tangpantserjuffer			2								5-aug-2009
Houtpantserjuffer	128	440	167	46	16	7	14-jun	KvdB	23-okt	MKo	4-jun-2003
Lantaarnje	3033	4675	4.960	232	50	15	17-apr	RvdB	14-okt	TvB	6-apr-2005
Tengere grasjuffer		1	1								22-apr-2007
Vuurjuffer	101	45	86	34	9	5	13-apr	RvdB	29-jun	MBi	9-apr-2007
Watersnuffel	2	4	4	2	2	2	11-jul	RvdB	4-aug	HB	18-mei-1998/2004
Azuurwaterjuffer	106	23	25	19	8	5	4-mei	RvdB	15-jul	HB	28-apr-2007
Variabele waterjuffer	1207	1084	842	67	28	12	20-apr	DvH	24-aug	MBi	15-apr-2007
Grote roodoogjuffer	442	116	139	39	22	13	25-apr	RvdB	5-jul	HB	25-apr-2011
Kleine roodoogjuffer	444	1389	988	37	21	13	3-jun	KvdB	1-sep	HB / MZ	30-mei-2007
Blauwe glazenmaker	27	45	42	24	11	6	15-jun	MBi	4-nov	MKo	1-jun-2006
Bruine glazenmaker	11	5	4	7	6	5	11-jul	RvdB	17-aug	HB	15-jun-2005
Vroege glazenmaker	107	167	50	49	25	10	25-apr	RvdB	7-jul	HB	25-apr-2011
Paardenbijter	381	635	461	87	35	14	15-jun	MZ	4-nov	HBe	8-jun-2002
Grote keizerlibel	65	122	121	42	25	13	19-mei	KvdB	18-sep	MBa	7-mei-2009
Glassnijder	307	105	157	44	15	9	17-apr	exc Vliwg	14-jun	KvdB	17-apr-2011
Platbuik	132	89	80	48	24	13	24-apr	MKo	8-aug	TvB	22-apr-2007
Viervlek	45	32	22	13	6	4	20-apr	KvdB	3-jun	KvdB	18-apr-2010
Gewone oeverlibel	686	804	600	114	40	13	7-mei	exc Vliwg	28-sep	RvdB/MZ / HB	23-apr-2007
Vuurlibel		13	1								4-jun-2007
Zwarte heidelibel			2								30-apr-2007
Zwervende heidelibel			2								5-aug-2007
Bloedrode heidelibel	230	337	373	50	26	14	28-jun	KvdB	28-sep	RvdB/MZ	3-jun-2005
Bruinrode heidelibel	138	173	115	54	22	9	4-jul	TvB	24-okt	KvdB	20-jun-2007
Steenrode heidelibel	108	102	121	50	20	11	5-jul	RvdB/MZ	29-sep	HB	10-jun-2007
Rivierrombout	39	11	10	14	2	2	14-jun	MZ	17-aug	EL	4-jun-2007
Aantal soorten	22	23	26								

Soortbespreking libellen 2011

Weidebeekjuffer (*Calopteryx splendens*)

De laatste waarnemingen van de Weidebeekjuffer in de Hoeksche Waard dateren alweer van een paar jaar geleden (2008).

Op 27 juni van dit verslagjaar (2011) werd door Han Benard een, weliswaar dood mannetje van deze soort gevonden op een fietspad nabij Nieuw-Beijerland (Polder Nieuw-Piershil). Met grote waarschijnlijk mag dus wel worden aangenomen dat het hier een Hoekschewaards exemplaar betreft, zij het dat het best een zwerver kan zijn geweest.

Toch leuk deze soort, die zo vaak op excursies wat verder weg wordt gezien ook weer eens hier tegen te komen.

1 exempl. in 1 km-hokken (2010: 0 / 0) 27/6, Nieuw-Beijerland (HBe)

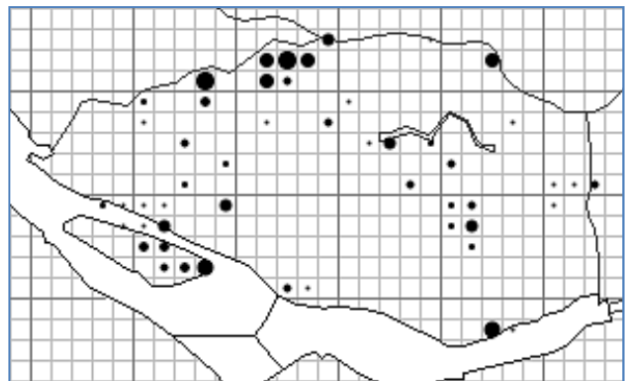
Houtpantserjuffer (*Lestes viridis*)

Een wat lagere score dit jaar voor de Houtpantserjuffer. Toch heb ik sterk de indruk dat we het hier over een heel algemene libel hebben die veelvuldig op allerlei vindplaatsen kan worden gevonden. Ook veel in tuinen. Het is evenwel bepaald geen opvallende libel en daarmee neemt denk ik het aantal waarnemers al erg af. Wat meer gerichte informatie en voorlichting zou in dit geval misschien nuttig zijn. Het is immers ook een interessante libel met een enigszins afwijkend voortplantingsgedrag.

128 exempl. in 16 km-hokken (2010: 440 / 18)
eerste waarn.: 14/6, Esscheplaat (KvdB)
laatste waarn.: 23/10, Strijensas, Buttervlietpolder (MKo)

Lantaarntje (*Ischnura elegans*)

Opnieuw uiteraard een hoge score voor dit meest geziene juffertje. Toch ook hier een flinke daling ten opzichte van voorgaande jaren wat zou kunnen wijzen op verminderde waarnemingsinspanning. Wel kan worden geconstateerd dat het Lantaarntje overal in de Hoeksche Waard kan worden waargenomen. Maar het blijft natuurlijk toch ook één van de mindere zomers en een libel is toch op de eerste plaats een zonliefhebber.

Op Tiengemeten werden juist meer Lantaarntjes gesignaleerd dan ooit wat zou kunnen duiden op een (langzaam) verbeterende waterkwaliteit c.q. oevers.

3.033 exempl. in 50 km-hokken (2010: 4.675 / 54)
eerste waarn.: 17/4, Oud-Beijerland, Egmontshof (RvdB)
laatste waarn.: 14/10, Nieuwendijk, boomgaard (TvB)

Tengere grasjuffer (*Ischnura pumilio*)

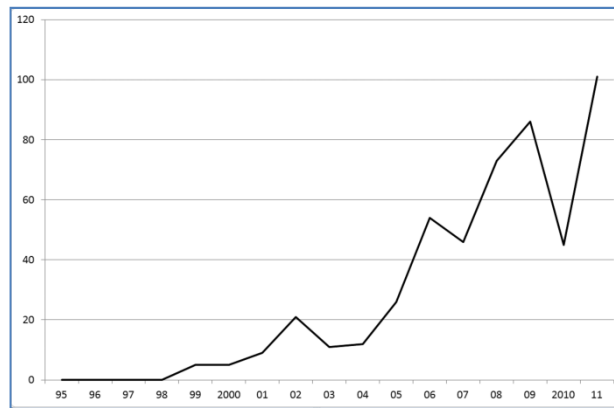
Dit jaar geen enkele waarneming van dit interessante, maar sterk op een Lantaarntje lijkende juffertje. Het meest te zien in wat open oeverbegroeiing in pioniersituaties. Goed naar uitkijken in stukjes "nieuwe natuur".

0 exempl. in 0 km-hokken (2010: 1 / 1)

Vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*)

De Vuurjuffer lijkt zich nog steeds verder uit te breiden zij het dat de tuinvijvers favoriet blijven. Nog beter kijken moet toch nog vele nieuwe locaties kunnen opleveren. In 2011 werden maar liefst 101 exemplaren waargenomen. Dat is meer dan ooit en het einde lijkt zeker niet in zicht.

101 exempl. in 9 km-hokken (2010: 45 / 5)
eerste waarn.: 13/4, Oud-Beijerland, tuin (RvdB)
laatste waarn.: 29/6, Oud-Beijerland, tuin (MBi)

Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*)

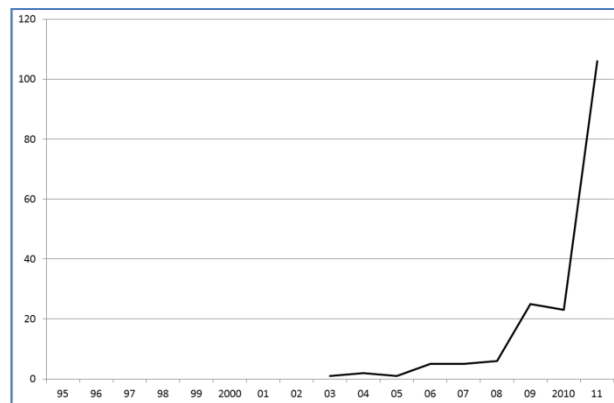
Deze juffer blijft in de Hoeksche Waard een rariteit. De zuurgraad van het water speelt hierbij waarschijnlijk een grote rol. De Watersnuffel is vooral te vinden op zure vennen en waterpartijen. Zouden de sporadische waarnemingen bij ons dan zwervers zijn? Het blijft uitkijken!

2 exempl. in 2 km-hokken (2010: 4 / 2)
eerste waarn.: 11/7, Kuipersveer (RvdB)
laatste waarn.: 4/8, Oud-Beijerland, Boezem (HB)

Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*)

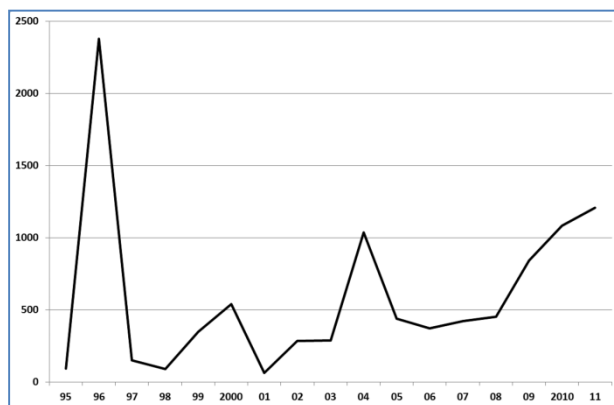
Verrassend was dit jaar zeker de toename van de Azuurwaterjuffer. Deze juffer werd voor het eerst in de Hoeksche Waard opgemerkt in 2003 en daarna sporadisch tussen de grote hoeveelheden Variabele waterjuffers dan wel als zwerver eenzaam in bij voorbeeld een tuinvijver. Nu werden bepaalde locaties gevonden waar flinke aantallen Azuurwaterjuffers werden geteld. Soms zelfs zonder ook maar één Variabele waterjuffer. Een interessante ontwikkeling om in de gaten te houden. Bij het interpreteren en vergelijken met de grafiek van de Variabele waterjuffer moet wel de verschillende schaal in acht worden genomen.

106 exempl. in 8 km-hokken (2010: 23 / 4)
eerste waarn.: 4/5, Oud-Beijerland, tuin (RvdB)
laatste waarn.: 15/7, Oud-Beijerland, Boezem (HB)

Variabele waterjuffer (*Coenagrion pulchellum*)

De Variabele waterjuffer is als vanouds op veel plaatsen in de Hoeksche Waard aanwezig en soms in zeer grote getale. Belangrijke vindplaats is hier de Esscheplaat en tegenwoordig ook de waterpartijen rond het Buitenom e.o. in Nieuw-Beijerland. Naast overigens vele sloten en kreek. Een heel goed jaar voor deze juffer en zeker niet geschaad door het oprukken van de Azuurwaterjuffer.

1.207 exempl. in 28 km-hokken (2010: 1.084 / 27)
eerste waarn.: 20/4, Strijen (DvH)
laatste waarn.: 24/8, Oud-Beijerland, tuin (MBi)

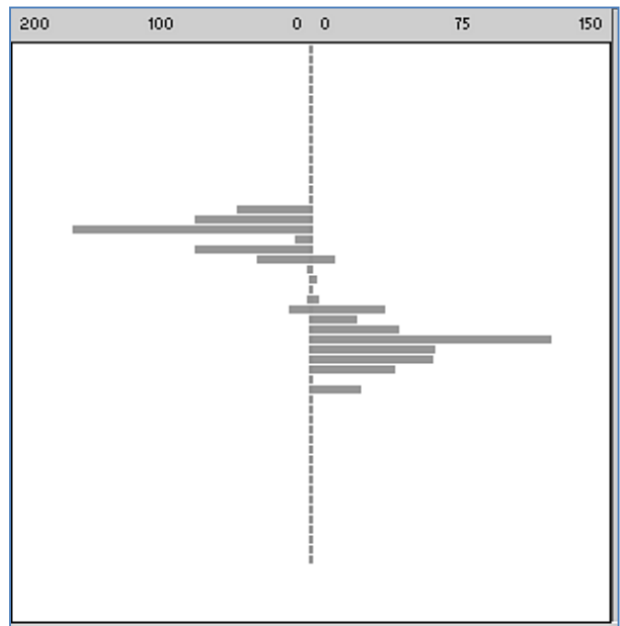
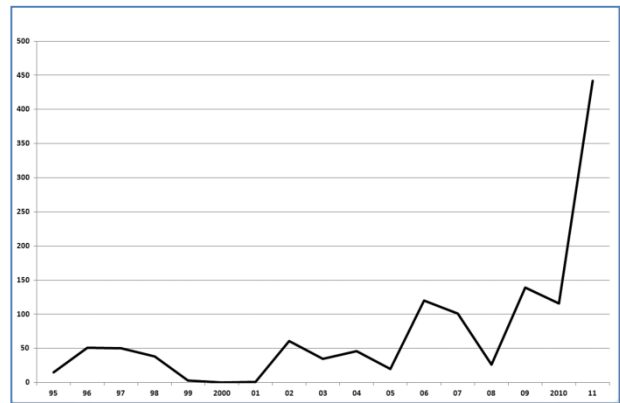
Grote roodoogjuffer (*Erythromma najas*)

Eveneens een heel duidelijke winnaar in 2011 is de Grote roodoogjuffer. Nog nooit werden er zoveel exemplaren geteld van deze juffer. De grafiek brengt dit duidelijk in beeld. Het lijkt hier bij vergelijking met de (hierna volgende) Kleine roodoogjuffer wel alsof deze vooruitgang ten koste gaat van de Kleine roodoog.

De vindplaatsen komen in grote lijnen wel overeen zij het dat de Grote roodoogjuffer iets minder in het zuidwesten van de Hoeksche Waard wordt aangetroffen (dit jaar voor het eerst één exemplaar op Tiengemeten).

In de vliegtijden van beide juffers is een hele kleine overlap maar zoals de samengevoegde grafiek laat zien liggen de hoofdvliegtijden een flink aantal weken uit elkaar (*najas* links, *viridulum* rechts).

442 exempl. in 22 km-hokken (2010: 116 / 14)
eerste waarn.: 25/4, Oud-Beijerland, Groeneweg (RvdB) Vroegste waarneming ooit (was 7 mei 2009)
laatste waarn.: 5/7, Esscheplaat (HB)

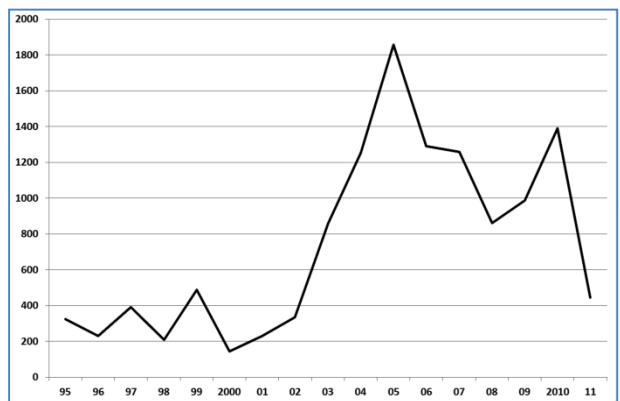

Kleine roodoogjuffer (*Erythromma viridulum*)

Zoals al even vermeld een forse terugval van de Kleine roodoogjuffer. Maar dat is vaak het lot van insecten die tot grotere concentraties groeien en zo een aantrekkelijke prooi vormen voor predators en/of ziektes.

Grappig is dat de statistische gegevens nu bijna gelijk zijn aan die van de Grote roodoogjuffer (afgezien van uiteraard de vliegdata).

444 exempl. in 21 km-hokken (2010: 1.389 / 23)
eerste waarn.: 3/6, Oud-Beijerland, rotondevijver (KvdB)
laatste waarn.: 1/9, Oud-Beijerland, Boezem / Nieuw-Beijerland, Buitenom (HB / MZ)

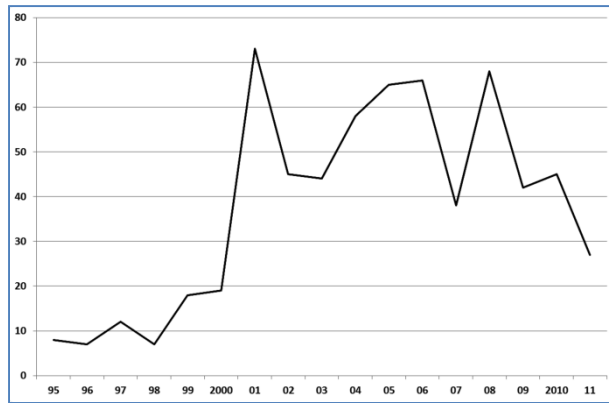

Blauwe glazenmaker (*Aeshna cyanea*)

De Blauwe glazenmaker is een van de "echte" libellen die vanaf het begin van onze inventarisaties altijd van de partij is geweest. Wel enigszins aan bos, park of tuin gebonden en minder in het open veld. De waargenomen aantallen ontlopen elkaar door de jaren heen niet zo veel al lijkt de reeks de laatste jaren dalend en laat 2011 het kleinste aantal waarnemingen zien sinds 2001.

De Blauwe glazenmaker is bekend van zijn laag boven de grond vliegen en daarbij vaak tot speeltje van de kat te worden. De libel wordt gekenmerkt door de grote "schoudervlekken" en het ongescheiden samenvloeien van de blauwe vlekken op de laatste achterlijfssegmenten (S9 en S10) die zo samen het "lantaarntje" vormen dat in de vlucht goed te zien is.

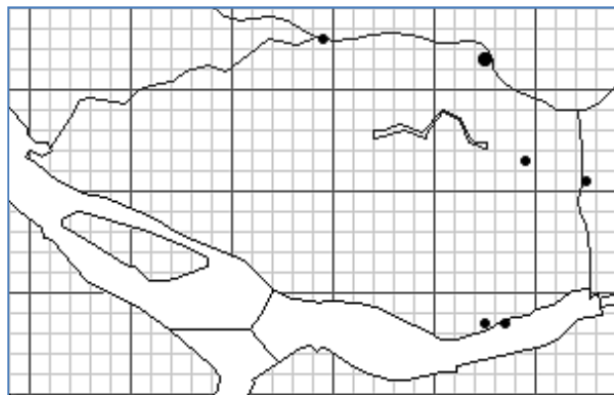
27 exempl. in 11 km-hokken (2010: 45 / 14)
eerste waarn.: 15/6, Oud-Beijerland (MBi)
laatste waarn.: 4/10, Strijensas, Buttersvlietpolder (MKo)

Bruine glazenmaker (*Aeshna grandis*)

Deze indrukwekkende libel met goudbruine vleugels vertoont ook een betrekkelijk constant gedrag waarbij hij dit jaar met 11 waarnemingen weer een beetje boven het gemiddelde zit. De waarnemingen zijn voornamelijk in de tweede helft zomer en bleven beperkt tot de oostelijke rand van de Hoeksche Waard.

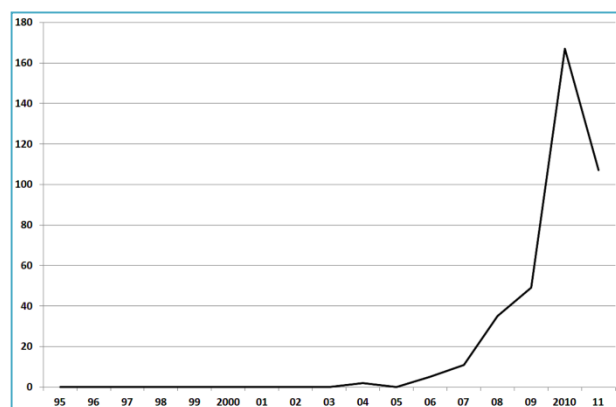
11 exempl. in 6 km-hokken (2010: 5 / 4)
eerste waarn.: 11/7, Kuipersveer (RvdB)
laatste waarn.: 17/8, Esscheplaat / APL (HB)

Vroege glazenmaker (*Aeshna isocetes*)

Rode lijst: kwetsbaar

De Vroege glazenmaker heeft in korte tijd zijn plaats binnen de Hoeksche Waard veroverd. Overigens blijkt dat in grote delen van het land niet anders te zijn. Een mogelijk ideaal voorbeeld van klimaatadaptatie. Door zijn oranjebruine kleur ligt verwisseling met de Bruine glazenmaker een beetje op de loer maar deze libel is kleiner, vliegt gemiddeld eerder (hoofdvliegtijd juni) en heeft bovendien zeer opvallende groene ogen. Na de onstuimige groei van het aantal waarnemingen dit jaar een kleine terugval maar nog steeds een mooie 107 getelde exemplaren.

107 exempl. in 25 km-hokken (2010: 167 / 28)
eerste waarn.: 25/4, Oud-Beijerland, Groeneweg (RvdB) Tevens de vroegste waarneming ooit (was 10 mei 2009)
laatste waarn.: 7/7, Oud-Beijerland, Boezem (HB)

Paardenbijter (*Aeshna mixta*)

Dit jaar een wat tegenvallend resultaat voor de Paardenbijter. Deze libel wordt soms in grote concentraties tegelijk waargenomen wat de score vaak doet oplopen. Een dergelijk ervaring had ik (HB) dit jaar in het "Bos Los" bij Nieuwendijk waar tenminste 30 Paardenbijters op een zonnig plekje door elkaar wervelden. Ook het Borrekeense bos is wat dat betreft een goede vliegplaats. Verder uiteraard op de zomeravond langs de nog warme gevels in kleinere groepjes op jacht. Allemaal dit jaar kennelijk iets minder veelvuldig, gezien het totaal aantal. Tiengemeten had voor deze libel wél een substantiële bijdrage.

381 exempl. in 35 km-hokken (2010: 635 / 34)
 eerste waarn.: 15/6, Nieuw-Beijerland, tuin (MZ)
 laatste waarn.: 4/11, Borrekeen (HBe)

Grote keizerlibel (*Anax imperator*)

Ook de Grote keizerlibel laat dit jaar een forse terugval zien terwijl de trend van de laatste jaren toch juist een stijgende was. Mogelijk dat de mindere zomer bij deze (zomer)libellen toch een leidende rol heeft gespeeld.

De Grote keizerlibel is ruim verspreid over de Hoeksche Waard waar te nemen. Kenmerkend is daar het constant patrouilleren vrij laag over de sloot en het daarbij enigszins gebogen achterlijf. Naast uiteraard de hemelsblauwe kleur van het mannetje.

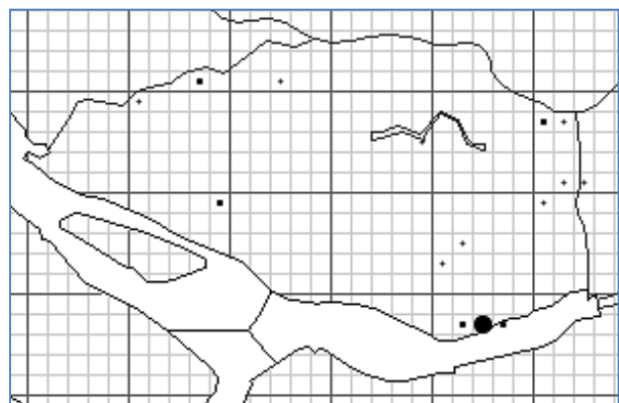
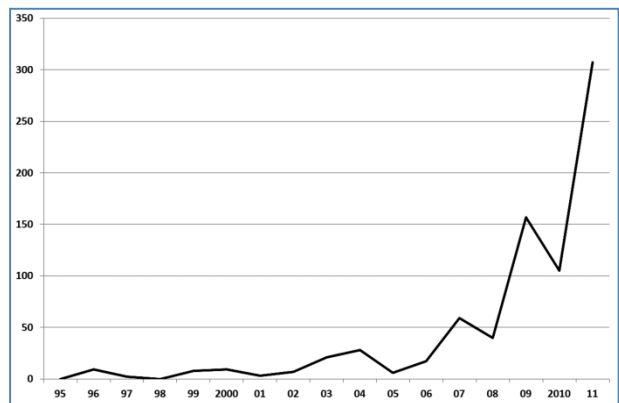
Ook goed vertegenwoordigd op Tiengemeten.

65 exempl. in 25 km-hokken (2010: 122 / 26)
 eerste waarn.: 31/5, Borrekeen (KvdB)
 laatste waarn.: 18/9, Nieuw-Beijerland (MBe)

Glassnijder (*Brachytron pratense*)**Rode lijst: kwetsbaar**

Een zeer succesvol jaar voor deze al zeer vroeg vliegende libel. Naar aanleiding van de bovenstaande besprekingen heeft hier dan toch het vroege en warme voorjaar een rol gespeeld! De Glassnijder is momenteel meer dan vroeger op veel plaatsen in de Hoeksche Waard waar te nemen maar bepaalde gebieden zijn dan toch wel als "brongebieden" aan te wijzen. De bekendste en tevens reeds lang bekende vliegplaats is de Esscheplaat bij Strijensas waar vorig jaar (2010) op verzoek van en in samenwerking met De Vlinderstichting een speciale monitoringroute is uitgezet om de ontwikkeling ter plaatse te volgen van deze Rode Lijstsoort. Deze speciale aandacht zal ook wel een beetje hebben geholpen bij het enorme aantal waarnemingen dit jaar maar wij zijn er niet minder trots op!

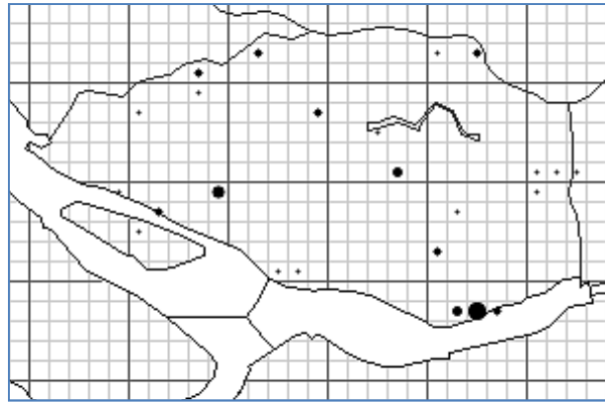
307 exempl. in 15 km-hokken (2010: 105 / 11)
 eerste waarn.: 17/4, Esscheplaat (exc. Vlwg). Tevens vroegste waarneming ooit (was 18 april 2009)
 laatste waarn.: 14/6, Esscheplaat (KvdB)

Platbuik (*Libellula depressa*)

Ook de Platbuik (vroeg libel!) had een goed jaar en is daarmee door de jaren heen een steeds meer waargenomen soort met een zeer ruime verspreiding over de gehele Hoeksche Waard (inclusief Tiengemeten).

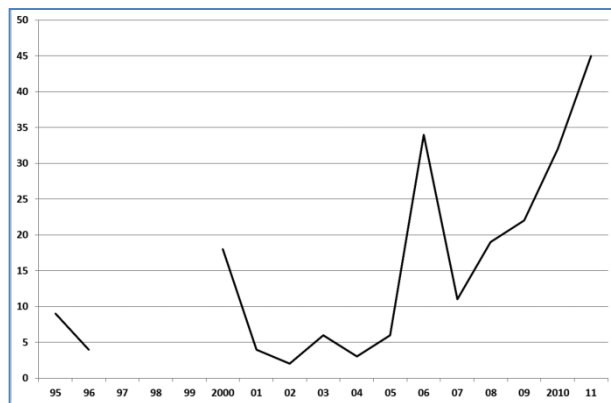
Alhoewel de Esscheplaat een van oudsher goede vliegplaats voor deze libel is stelt hij kennelijk minder exclusieve eisen aan zijn biotoop. Dit uit zich ook in een relatief sterke toename van het aantal km-hokken waarin de Platbuik werd waargenomen.

132 exempl. in 24 km-hokken (2010: 89 / 15)
eerste waarn.: 24/4, Esscheplaat (MKo)
laatste waarn.: 8/8, Korendijkse Slikken TvB)

Viervlek (*Libellula quadrimaculata*)

De Viervlek is een (vroeg) libel die in feite pas sinds het begin van deze eeuw tot het vaste bestand libellen van de Hoeksche Waard is gaan behoren. Daarvoor een incidentele zwerver. Vorig jaar was kennelijk een gunstig jaar in een al lopende reeks met als resultaat een hoogste aantal waarnemingen ooit op een beperkt aantal vliegplaatsen. Ook hier vormt de Esscheplaat een belangrijke uitvalbasis.

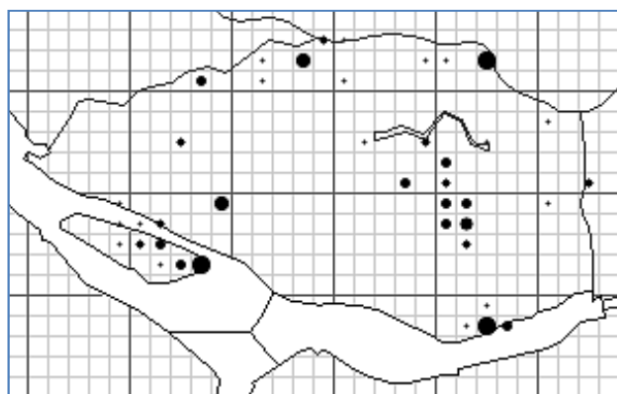

45 exempl. in 6 km-hokken (2010: 35 / 9)
eerste waarn.: 20/4, Esscheplaat (KvdB)
laatste waarn.: 3/6, Oud-Beijerland, Randwegrotonde (KvdB)

Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*)

Voor de Gewone oeverlibel een redelijk goed jaar rond het gemiddelde van de laatste jaren. Zoals bekend vormt bij deze soort het Oudeland van Strijen een belangrijke vliegplaats maar ook Tiengemeten herbergt tegenwoordig van deze libel een belangrijke populatie.

Het is hiermee de meest geziene echte libel in de Hoeksche Waard die gedurende een lange vliegperiode (mei tot september) kan worden waargenomen.

686 exempl. in 40 km-hokken (2010: 804 / 47)
eerste waarn.: 7/5, Esscheplaat (exc. Vlwg)
laatste waarn.: 28/9, Tiengemeten / Oudeland van Strijen (RvdB/MZ / HB)

Vuurlibel (*Crocethemis erythraea*)

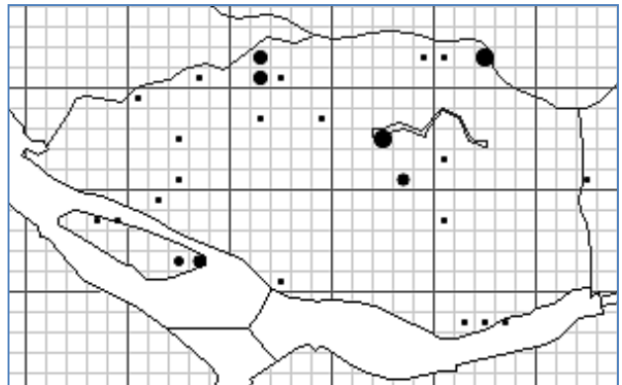
Konden we vorig jaar nog een verheugende stijging van het aantal waargenomen exemplaren van deze schitterende libel melden, helaas geldt dat niet voor 2011. Geen enkele melding kon door ons worden genoteerd. Naar de oorzaak valt nog te gissen al kijken we wel met argwaan hoe grondig de vijver bij de Randwegrotonde in Oud-Beijerland jaarlijks wordt gebaggerd en de oevers kaal geschoren. Eens (2006) was daar een bloeiende populatie. We blijven hopen!

0 exempl. in 0 km-hokken (2010: 13 / 3)

Bloedrode heidelibel (*Sympetrum sanguineum*)

De indruk bestond bij ons dat de heidelibellen gemiddeld een matig seizoen achter de rug hadden. En de cijfer wijzen dat grotendeels ook wel uit. Met name voor de Bloedrode heidelibel die een al ingezette daling fors doorzet. Daarbij liep ook het aantal vindplaatsen (km-hokken) terug.

Overigens blijft het daarmee nog wel één van de algemeenste en meest verbreide libellen in de Hoeksche Waard.

230 exempl. in 26 km-hokken (2010: 337 / 30)
eerste waarn.: 28/6, Oud-Beijerland, tuin (KvdB)
laatste waarn.: 28/9, Tiengemeten (RvdB/MZ)

Bruinrode heidelibel (*Sympetrum striolatum*)

Het uit elkaar houden van de Bruinrode- en de Steenrode heidelibel blijft een ongemakkelijke zaak. Op grond van onze cijfers zou de Bruinrode heidelibel weer een stapje terug hebben gemaakt ten opzichte van het mooie resultaat van vorig jaar bij vrijwel gelijkblijvend aantal km-hokken.

138 exempl. in 22 km-hokken (2010: 173 / 23)
eerste waarn.: 4/7, Nieuwendijk, Laagjes (TvB)
laatste waarn.: 24/10, Borrekeem (KvdB)

Steenrode heidelibel (*Sympetrum vulgatum*)

Voor de Steenrode heidelibel (degene met “de snor”) werden door ons in 2011 vrijwel gelijkblijvende resultaten genoteerd. Alleen de vliegtijd lijkt hier aanmerkelijk korter geweest.

108 exempl. in 20 km-hokken (2010: 102 / 20)
eerste waarn.: 5/7, Tiengemeten (RvdB/MZ)
laatste waarn.: 29/9, Oud-Beijerland, Boezem (HB)

Rivierrombout (*Gomphus flavipes*)**Rode lijst: ernstig bedreigd**

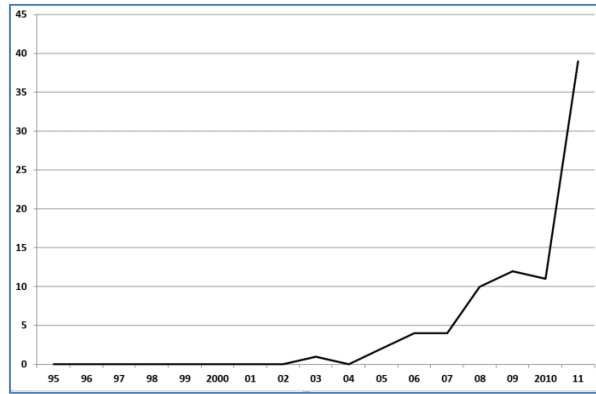
Het landelijke succes van de Rivierrombout (van “uitgestorven in Nederland” tot binnenkort “thans niet bedreigd”) straalt ook af op “onze” locatie: de Oude Maas bij Kuipersveer.

Voor de soort is dit zo ongeveer bijna de meest westelijk in Nederland gelegen locatie.

Via publiciteit en vermeldingen op Waarneming.nl wordt het een pelgrimsplek voor waarnemers van deze aan stromend rivierwater gebonden libel.

Bijzonder aan deze plaats is de afwezigheid van vlakke zandstrandjes waarop de libel zou moeten "uitsluipen". Bij ons blijkt dat dus ook op de basaltblokken te kunnen. Het zoeken naar larvenhuidjes wordt daardoor wel sterk bemoeilijkt en ook de golfslag van voorbij varende schepen of opkomend hoog water zal wel slachtoffers eisen.

Waarnemingen beperken zich daarom bij ons veelal tot opvliegende kort daarvoor uitgesloten exemplaren die de veilige dijkrug hebben opgezocht. Door de vele

bezoekers wordt dubbeltelling niet uitgesloten. Onze rapportage houdt daar enigszins rekening mee. Evenwel toch een sterke stijging van het aantal waarnemingen. Op de uiterste datum (17/8) zelfs een waarneming van 10 exemplaren tegelijk (Esther L.).

De vraag blijft hoeveel Rivierrombouten er nog uitsluipen op minder toegankelijke plekken en langs eventueel andere nabije waterwegen. Dit jaar is er één waarneming (Esther L.) op De Staart bij Oud-Beijerland (samenkomen van Oude Maas en Spui). Voorgaande jaren ook al eens aan de Spuioever (Oud-Beijerland) en langs de Kil (Trekdamse bos, 's-Gravendeel).

39 exempl. in 2 km-hokken (2010: 11 / 2)

eerste waarn.: 14/6, Kuipersveer (MZ)

laatste waarn.: 17/8, Kuipersveer (EL)